Департамент образования Мэрии г. Грозного
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 31» г. Грозного
(МБОУ «СОШ № 31» г. Грозного)

Соьлжа-ГIалин Мэрин дешаран Департамент
Соьлжа-Г1алин муниципальни бюджетни йукъардешаран хьукмат
Соьлжа-Г1алин «Йуккъера йукъардешаран школа № 31»
(Соьлжа-Г1алин МБЙХь «ЙЙШ № 31»)

ВЫПИСКА ИЗ ОСНОВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ
НАЧАЛЬНОГО ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ (ООП НОО)

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной (чеченский) язык»

для обучающихся 1-4 классов

Составители: учителя начальных классов

п. Шейха-Изнаура Несерхоева, 2025

КХЕТОРАН КЕХАТ

Лелаш долчу нормативан-бакъонан документашца догIуш, нохчийн мотт (оьрсийн мотт а санна) Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттан статус йолуш бу (2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.). Иза нохчийн халкъан оьздангаллин коьрта хьал а ду, дешаран хьукматашкахь дешаран предмет санна хьоьхуш а бу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа (кхидIа Программа) кхолларан бух бу хIара нормативийн-бакъонийн документаш:

- Россин Федерацин конституци (26 статья);
- 2012 шеран 29-чу декабран №273-Ф3 йолу «Россин Федерацин дешаран хьокъехь» Федеральни закон (5, 8, 12, 14 ст.) (02.07.2021 ш. ред.);
- 1991 ш. 25 октябран № 1807-1 йолу «Россин Федерацин халкъийн меттанех» Федеральни закон (2, 6, 9, 10 ст.) (11.06.2021 ш. ред.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт, Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021 ш. 31 майхь № 286 йолу омранца чIагIдина долу;
- Кхетош-кхиоран герггара программа (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол);
- Россин Федерацин къаьмнийн ненан мотт хьехаран концепци (Россин Федерацин серлонан Министерсвон коллегехь чIагIйина 2019.10.01);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггара программа (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18.03.2022 ш. № 1/22 йолу протокол);
- 2003 шеран 23 мартан Нохчийн Республикин конституци (09.01.2022 ш. хийцамашца);
- 2007 шеран 25 апрелан № 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.);
- 2014 шеран 30 октябран № 37-РЗ йолу «Нохчийн Республикин дешаран хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 N 13-РЗ ред.);
- 2020 ш. 17 августан № 180 йолчу «Нохчийн Республикин дешар кхиор» Нохчийн Республикин пачхьалкхан программина хийцамаш йукъабалоран хьокъехь» Нохчийн Республикин Правительствон Постановлени (2022.03.17 бинчу хийцамашца);
- Нохчийн Республикин тIекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а

йукъара концепци (тIечIагIйина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 14.02.2013 ш.);

- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьртачу бакъонийн гулар тIечIагIйарх №83 йолу Указ (тIечIагIдина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 2020 шеран апрелан 29-чу дийнахь)
- Нохчийн Республикехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чIагIйина 2022.05. 12 № 3 йолчу Iилманан Советан кхеташонехь);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьрта бакъонаш /Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., и.д. кх. – Соьлжа-гIала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

«Нохчийн мотт» дешаран предметан герггара белхан Программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна (хьукматашна) хIоттийна йу.

Школан дешаран хIинцалерчу тенденцешна а, Iаморан жигарчу методикашна а тIехьажийна йолу «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа хIотторехь хьехархошна методикин гIо лацаран Iалашонца кечйина йу хIара Программа.

Белхан Программо хьехархочун аьтто бийр бу:

1)нохчийн мотт хьехаран процессехь йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь кепе далийна Iаморан личностни, метапредметан, предметан жамIашка кхачаран хIинцалера некъаш кхочушдан;

2) Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца (Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021.05.31 № 286 йолу омранца чIагIдина долу); Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггарчу программица (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18 мартан 2022 ш. № 1/22 йолу протокол); Кхетош-кхиоран герггарчу программица (къобалйина йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол); Нохчийн Республикин тIекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара Концепцица (тIечIагIйина Нохчийн Республикин куьйгалхочо 14.02.2013 ш.) цхьаьнадогIу Iаморан кхочушдан лору жамIаш а, «Нохчийн мотт» дешаран предметан чулацам а Iаморан шерашца къасто а, хIоттамца дIанисбан а; 3)билггал йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Iаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дIасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Iаморан коьчал карайерзорхьама йалийнчу дешаран гIуллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, календарно-тематикин планировани кечйан.

Программин чулацам тIехьажийна бу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарто «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана лехамийн декъахь далийнчу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта дешаран программа кхиамца карайерзоран жамIашка кхачарна.

Программа тIехьажийна йу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъайогIучу нохчийн меттан курсана кхачо йарна а, гIо лацарна а.
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан герггарчу белхан Программин чулацам йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнабогIуш бу.

Программа кхочушйаран бухехь йерг системно-гIуллакхаллин кеп йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

Нохчийн матто, шен т1екеренан а, ойла йовзийтаран а йукъара функцеш кхочушйарца, таро ло адамашна вовошашца йукъаметтигаш лелон, иштта дакъалоцу личностан кхетам а, дуьнене хьежам а кхоллабаларехь. Нохчийн мотт мехала г1ирс бу нохчийн къоман культурин ламасташ а, истори а ларйаран а, йовзийтаран а. Ненан (нохчийн) мотт хаар а, цуьнан тайп-тайпана кепаш карайерзор а, тайп-тайпанчу дакъошкахь а, хьелашкахь а маттах нийса а, эвсара а падйаэца хааро а билгалдо личностан социалан дахарх д1айолар кхиаме хилар.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран 1-4-чу классийн дешаран системин коьрта элемент йу, цо нохчийн меттан культурин декъехь говзалла а, корматалла а кхуллу. И дешаран йукъарчу системина йукъабалор кхочшудо гуманитарни циклан кхечу предметашца чулацаман уьйр йалорца, доккхачу декъана – «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметца.

Школехь нохчийн мотт 1амор т1ехьажийна ду дешархочун синъоьздангаллин а, коммуникативни а культура кхачаме йарна, цуьнан кхетаман а, кхолларалин а корматалла а, ойлайара а, иэс а, суртх1отторан пох1ма а шардарна а, дешаран г1уллакх ша кхочушдан а, шен хаарш лакхадаха 1аморна а.

Нохчийн мотт 1аморан чулацам иштта т1ехьажийна бу функциональни грамотность адаман йеша хаар, текстах кхета хаар, тайп-тайпанчу кепийн текстаскарчу хаамех пайдаэца, церан мах хадон, ойлайан а, шайн 1алашонашка кхача а, шайн хаарш а, таронаш а шорйан а, социалан дахарехь дакъалаца а хаар санна кхиорна а. Къамелан а, текстви а г1уллакхалла ситсемах1отторан коьрта дакъа ду школехь нохчийн меттан курс карайерзорехь.

Дешаран предметан чулацам внеурочни гIуллакхдарехула а кхочушбан тарло: экскурсеш, тематикин мероприятеш, къийсамаш (конкурсаш), и.д.кх.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашо а, хьесапаш а

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашо – дешархойн коммуникативни хьуьнарш кхоллар (барта а, йозанан а, монологан а, диалоган а къамел кхиор), уьш къамелан гІуллакхдарна практикехь йукъабалор; дешархошкахь нохчийн маттах а, халкъан культурица цуьнан уьйрах а билггал долу хаарш кхоллар.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан хьесапаш ду дешархошкахь кхоллар а, кхиор а:

- нохчийн меттан шатайпаналлех, къоман ламастех, шен халкъан культурех йуьхьанцара кхетам; этнически кхетам (самосознани) кхиор;
- нохчийн матте позитиван эмоцин-механаллин йукъаметтиг, цуьнан цІеналла а, башхалла а ларйарехь декъах хиларан синхаам; нохчийн матте бовзаран дог дар, шен къамел кхачаме дало гІертар;
- тІекеренан Іалашонашца, хьелашца, хьесапашца богІу меттан гІирсаш харжарехула, нохчийн маттахь жамІаш дарехула а, шена хетачунна бух балорехула долу хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- хьехархочун/одноклассникийн барта аларш хазарехь тІеэца хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- нийса йеша а, нийса йазйан а, урокан темехула диалогехь а, коллективан беседехь дакъалаца, чолхе доцу барта монологан аларш а, йозанан тексташ а хІитто хаар кхоллар а, кхиор а;
- нохчийн меттан системех а, хІоттамах а болу йуьхьанцара кхетамаш (фонетикех, графикех, лексикех, морфемикех, морфологех, синтаксисах);
- функциональни говзалла а, хийцалучу дуьненаца кхиаме зІе латто а, кхин дІа долчу кхиаме дешарна кийча хилар а кхоллар а, кхиор а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан Программин чулацаман коьрта линеш

Дешаран предметан коьчал меттаІилманан дакъошца йогІуш хІоттийна йу. Нохчийн меттан систематически курс Программехь хІокху чулацаман линишца йалийна йу: «Маттах лаьцна хаамаш», «Фонетика, орфоэпи, графика, орфографи»; «Лексика», «Морфемика», «Морфологи», «Синтаксис», «Орфографи а, пунктуаци а», «Къамел кхиор».

Программехь къаьсташ йу кхо блок: «Къамелан гІуллакхдаран тайпанаш», «Систематически курс» (1-чу классехь хьалхарчу эха шарахь – «Йоза-дешар Іамор»), «Къамел кхиор».

«Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш» цIе йолу хьалхара блок йоьзна йу шайн вовшашца йолчу уьйраца цхьаьна къамелан гIуллакхдаран деа тайпанехула кхиарца, йуьхьанцарчу классийн дешархойн (тIекеренан Iалашонаш къасто хаа, къамелан тIекеренехь нийса дакъалаца) коммуникативни карадерзарш кхиорца; къамелан этикетан бакъонех пайдаэцаран практика алсамйаккхарца.

«Систематически курс» цIе йолчу шолгIачу блоко йукъалоцу меттан дакъойх пайдаэцарна тIехь тергам барна кхачо йен чулацам, дешаран а, практикин а хьелашкахь меттан дакъойх пайдаэцаран бухера карадерзарш а, хаарш а кхиор; хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманех болу йуьхьанцара кхетамаш кхоллар. ХIара блок тIехьажийна йу (Iамийнчун гурашкахь) хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманаш практикехула карайерзорна; дахаран йерриге сферашкахь нохчийн маттах пайдаэцарехь жоьпаллин а, кхетаме а йукъаметтиг кхиорна.

«Къамел кхиор» цIе йолу кхоалгIа блок. Чулацаман коьртачу декъах кху блокехь тексташа бен болх бу: кхета хаар кхиор, йеллачу тексташа анализ йар, тайп-тайпанчу функциональни-маьIнийн тайпанийн, жанрийн, стилийн шен тексташ кхоллар.

Дешаран планехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнадогIуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъа а йогIу, Iамо тIейожош а йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» Iаморна леринчу сахьтийн йукъара терахь – 355 с. (хIора классехь кIирнах 2 с.): 1-чу классехь – 66 с., 2-чу классехь – 102 с., 3-чу классехь – 102 с., 4 классехь – 85 с.

Дешаран учрежденин бакъо йу дешаран предмет Iаморна деллачу сахьтийн барам, дешаран йукъаметтигийн декъашхоша кхуллучу планан декъан сахьтийн чоьтах ша алсамбаккха.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

1 класс

Йоза-дешар Іамор

Къамел кхиор

Гайтаме-васте моделийн гІоьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам.

Къамел суьртийн а, схемийн а гІоьнца маьІнийн дакъошка (предложенешка) декъар.

Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугІуш а текстах кхетар.

ХІума а, цуьнан цІе йоккху дош а.

(Мила?), (хІун?) бохучу хаттаршна жоьпаш лун дешнаш. ХІуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам.

Іаморан диалогехь дакъалацар. Билгалйаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хІоттор.

Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хІиттор.

Къамелан гІиллакхаш. Нохчийн меттан гІиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– *Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).*

Хаттаран предложенин интонаци (йиш).

Нохчийн маттехула йолчу текстaшкахь оьрсийн маттара тІеэцна дешнаш довзар.

Дош а, предложени а

Дешан маьІнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьІна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гІуллакх а. Къамелехь хІуманаш, хІуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар.

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а.

ХІума (объект) йовзар санна дош тІеэцар. Дешан маьІнина тІехь тергам.

Дош а, цо билгалйо хІума а йовзар (къастар).

Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш дІайешар. Интонированин (иэшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар.

Диалог.

1-на тІера 10-на тІекхаччалц дагардар.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хIоттаман а, цуьнан маьIнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тIаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар.

«*К*» элпаца билгалде аьзнаш.

Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло.* Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделашца болх бар: дешан аьзнийн хIоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца догIу дешнаш далор.

Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар).

Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: *кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, пI, тI, хI, цI, чI, I.*

Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар.

Графика

Аз а, элп а довзар (къастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могIанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.

Нохчийн графикийн дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа *(аь, уь, оь)* а, мукъаза (*гI, кх, къ, кI, пI, тI, хI, хь, цI, чI*) а элпаш. Элп *I*. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ.

Е, ё, ю, я, й элпийн гIуллакх.

Адамийн фамилешкахь а, цIерашкахь а, дийнатийн а, гIалийн, йартийн, урамийн цIерашкахь а доккха элп е*, ё, я, яь, ю, юь* йаздар.

Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тIаьхьалла.

Йешар

Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогIучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йогIучу соцунгIашца а, интонацица (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоццу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тIетевжаш а, шеггара а текст схьайийцар.

Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дIайоьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гIирс санна.

Йоза

Йоза Іамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцІоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пІелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргІат куьг лелор а кхиор.

Тетрадь тІехь кехатан агІонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор.

Йозанан даккхий а, могІанан а элпаш дІайаздар карадерзор. ЦІена а, къаьсташ долчу а хотІаца йаздар. ДІадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.

Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-тІаьхьалла а.

Элпийн боцу графикин гІирсийн гІуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кІайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цІерашкахь а (адамийн цІерашкахь, дийнатийн, гІалийн, йартийн, урамийн а цІерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цІерашкахь, фамилешкахь, дайн цІерашкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цІерашкахь а, тІеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (*хь,кх,цІ, къ, пІ,...)* нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, щ* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доччу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.

Систематически курс

Маттах болу йукъара хаамаш

Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гІирс санна. ТІекеренан Іалашонаш а, хьелаш а.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш.

Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцу атта дешнаш).

Графика

Аз а, элп а. Аьзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш.

ТІеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элпаш. Адамийн цІерашкахь, фамилешкахь, дайн цІерашкахь а, дийнатийн цІерашкахь а доккха элп.

Нохчийн абат (алфавит): элпийн цIераш, церан хьалх-тIаьхьалла. Дешнийн къепйоза рогIаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикин гIирсаш: дешнашна йукъара кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.

Орфоэпи

Аьзнаш а, аьзнийн цхьаьнакхетарш а алар: шала мукъаза [*кхкх*], [*тт*], [*лл*], *и.д.кх.*

Лексика

Дош меттан дакъа санна (довзийтар).

Дош хIуманан, хIуманан билгалонан, хIуманан даран цIе санна (довзийтар).

Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).

Синтаксис

Дешнийн цхьаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар).

Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дIайазйаран бакъонаш. МаьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенехь дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепах йохийна предложенеш йухаметтахIиттор. Цхьаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хIиттор. Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хIиттор.

Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цIе а.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цIерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатийн цIерашкахь а; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, ден цIерашкахь, дийнатийн цIерашкахь *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь *я, ю, е, ё* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн *(хь, хI, кх, чI, и.д.кх.)* нийсайаздар*; щ, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш.

Текст схьайазйаран алгоритм.

Къамел кхиор

Къамел адамашна йукъахь тIекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехь дешан маьIна

(роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цIе. Шен (собственный) текст хIоттор.

ТIекеренан хьелаш: тIекеренан Iалашо, хьаьнца, мичахь кхочушхуьлу тIекере. Барта тIекеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хьажар, аудиозаписе ладогIар).

Дешаран а, Iер-дахаран а хьелашкахь къамелан этикетан норманаш (маршалла хаттар, Iодика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).

2 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.

Фонетика, графика, орфоэпи

Аьзнийн маьIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – аь, оь – оь, уь – уьй) а, уьш элпашца билгалйар а *(аь, оь, уь, яь, юь). Я, яь, ю, юь, е(ё)* элпашца дешнаш. *Э, е* элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. *Й* элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш *(гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I)* а, уьш элпашца билгалйар а. *Щ, ь, ы, ф* элпашца долу дешнаш. Шеконца *[оьв], [ой], [эв]* хеза дешнаш нийсайаздар.

Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна).

Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикин гIирсаш: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цIен могIа), сацаран хьаьркаш (Iамийнчун барамехь).

Лексика

Дош декаран а, маьIнин а цхьаалла санна. Дешан лексикин маьIна (йукъара кхетам). Текстехула дешан маьIна билгалдаккхар йа дошаман гIоьнца маьIна нисдар.

ЦхьанамаьIнийн а, дукхамаьIнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам). Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тIехь тергам.

Дешан хIоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхьанаораман (гергара) дешнаш. Цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахь орам къастор (аттачу меттигашкахь).

Морфологи

Къамелан дакъош

ЦІердош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш *(«мила?», «хІун?»)*, къамелехь пайдаэцар. Йукъара а, долахь а цІердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).

Хандош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш *(«хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»)*, къамелехь пайдаэцар.

Билгалдош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш *(«муха?», «хьенан?» «стенан?»)*, къамелехь пайдаэцар.

ДештІаьхье. Уггар йаьржина дештІаьхьенаш: *тІе, тІера, чу, чуьра, кІел*, и.д.кх.

Синтаксис

Предложенехь дешнийн къепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар).

Предложени меттан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах къастар.

Аларан Іалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тІедожоран предложенеш.

Синхаамийн иэшаре (эмоцин окраске) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (иэшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш.

Орфографи а, пунктуаци а.

1-чу классехь Іамийна нийсайаздаран бакъонаш карлайахар. Предложенин йуьххьехь а, долахь цІерашкахь а доккха элп (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш); предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш; дош цхьана могІарера вукху могІаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);

Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхьама (нисдархьама), Іамат тІерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цІерашкахь доккха элп: цІераш, фамилеш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш; йукъарчу цІерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; долахь цІерашкахь: цІерашкахь, фамилешкахь, дайн цІерашкахь, дийнатийн цІерашкахь, меттигийн цІерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)*элпийн нийсайаздар, тІеэцначу дешнашкахь (долахь цІерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн *(къ, кІ, кх, гІ, и.д.кх.)* нийсайаздар; шеконца *[оьв], [ой], [эв]* хезачу

дешнийн нийсайаздар *(-эв,-аьв,-ев)*; *щ, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа *и, уь* хезачохь *й* элп йаздар; дештIаьхьенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.

Къамел кхиор

Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхьаьна гIуллакхдарехь шимма цхьаьна а, тобанашкахь а болх дIахьуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.

Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор.

Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Текстан тема. Коьрта ойла. Текстан цIе. Билгалйинчу текстaшна цIе харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тIаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а рогIалла талхийна текстaш нисйар.

Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).

Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.

Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар.

Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.

3 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт тIекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.

Фонетика, графика, орфоэпи

Нохчийн меттан аьзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа аьзнаш.

Йеха а, йоца а дифтонгаш *иэ, уо*, уьш йазйар. Нохчийн маттахь *ъ* гIуллакх. *ъ, ь* долчу дешнашкахь *(айъа, тетрадь...)* аьзнийн а, элпийн а хIоттаман базар (соотношение).

Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар.

Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу аьзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).

Лексика

Дешан лексикин маьІна.

Дешан нийса а, тІедеана а маьІна (довзийтар).

Дешан хІоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхьанаораман (гергара) дешнаш; цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (аттачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна.

Цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маьІне дакъош. *-р, - хо, -ча* суффиксашца долу дешнаш. Хьастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар *(цІа-цІелиг, кема-кемалг...).*

Морфологи

ЦІердош: йукъара маьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

Долахь (фамили, цІе, ден цІе, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, газетийн, журналийн цІераш…) а, йукъара а цІердешнаш. ЦІердешнийн терахьашца хийцадалар. Цхьаллин терахьан а, дукхаллин терахьан а бен кеп йоцу цІердешнаш. ЦІердешнийн классаш. ЦІердешнийн классийн гайтамаш. ЦІердешан дожар. ЦІердешан дожар билгалдаккхар. ЦІердешнийн дожаршца а, терахьашца а хийцадалар.

Билгалдош: йукъара маьІна, хаттарш *(муха? хьенан? стенан? муханиг?)*, къамелехь пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахьашца а, дожаршца а хийцадалар.

ЦІерметдош (йукъара кхетам). Йаххьийн цІерметдешнаш а, къамелехь царах пайдаэцар а. Текстехь цхьана дешан ца оьшу йух-йуха далор дІадаккхархьама, йаххьийн цІерметдешнех пайдаэцар.

Хандош: йукъара маьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогІу хан.

ДештІаьхье (карладаккхар). ДештІаьхьенаш *тІе, чу,* церан дешхьалхенех *(тІе-, чу-*) къастар.

Ца, ма дакъалгаш а, церан маьІна а.

Синтаксис

Предложени. Дешнийн цхьаьнакхетар. МаьІнийн (синтаксисан) хаттарийн гІоьнца предложенехь дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар.

Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш.

Хуттург йоцчу а, *а* хуттургаца йолчу а предложенин цхьанатайпанчу меженашна тІехь тергам.

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хІоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цІерашкахь (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, журналийн, газетийн… цІераш) а, йукъарчу цІерашкахь *я, яь, ю, юь, е* элпийн нийсайаздар (карладаккхар а, тІечІагдар а); йеха а, йоца а *иэ, уо* дифтонгийн нийсайазйар; чаккхенгахь *-г, -к* элпаш долчу цІердешнашкахь *а* йа *и* элп йаздар; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш йаздар *(дитт, мотт, балл…)*; нохчийн меттан шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар *(ккх, ккъ, чкІ,..)*; дешан чаккхенгахь *н* элп йаздар; дештІаьхьенаш йаххьийн цІерметдешнашца къаьстина йазйар; дакъалгаш *ца, ма* хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ъ, ь* элпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца *(лл, тт, сс…)* долу дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца *(ккх, ткъ, чкъ…)* долу дешнаш сехьадахар; цІердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештІаьхьенийн нийсайазйар; *ца, ма,* дакъалгашца дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар.

Къамел кхиор

Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Іер-дахаран а тІекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, тІечІагІдан; барт бан а, цхьаьна гІуллакхдарехь йукъарчу сацамна тІетан а; шимма цхьаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашна тІехь таллам (контроль) бан (барта уьйр йан) гІо ден къамелан гІирсаш.

Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тIекере лелоран хьелашкахь къамелан этикетан башхаллаш.

Текстан план. Текстан план хIоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххьийн цIерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гIоьнца текстехь предложенийн уьйр. Текстехь коьрта дешнаш.

Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхIоттор, ойлайар) къастор а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а.

Кехатан, дIакхайкхоран (объявленин) жанр.

Массара цхьаьна йа ша хIоттийнчу планаца текст схьайийцар.

Талламан, довзийтаран йешар.

4 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна.

Мотт – халкъан синъоьздангаллин коьртачу мехаллех цхьаъ санна.

Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.

Фонетика, графика, орфоэпи

Йеллачу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам.

Къамел даран (говорение) а, йешаран а процессехь нийса интонаци (иэшар). Аьзнийн, аьзнийн цхьаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахь, хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогIу, йохалла (Iаматехь Iамочу дешнийн кIеззиг масалшна тIехь).

Лексика

Къамелехь синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тIехь тергам.

Къамелехь дешнийн чIагIделлачу цхьаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тIехь тергам (довзийтар).

Дешан хIоттам (морфемика)

Хийцалучу дешнийн хIоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахь орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Iамийнарг карладаккхар).

Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).

Морфологи

Коьрта а, гIуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар).

ЦIердош. ЦIердешнийн легар. 1, 2, 3, 4чу легарийн цIердешнаш. Долахь цIердешнийн легар (цIераш, фамилеш).

Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар.1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).

Терахьдош. Масаллин а, рогIаллин а терахьдешнаш.

ЦIерметдош. Йаххьийн цIерметдешнаш (карладаккхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн цIерметдешнийн дожаршца хийцадалар.

Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йогIу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.

Куцдош (йукъара кхетам). МаьIна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

ДештIаьхье.

Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш.

Дакъалгаш *ца, ма,* церан маьIна.

Синтаксис

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тIедожоран); синхаамийн иэшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Iамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам.

Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (иэшар).

Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар).

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Шина цхьалхечу предложенех лаьттачу чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш (тергам).

Къамел кхиор

Барта а, йозанан а тIекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар.

Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла а тидаме а оьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар.

Схьайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепехь а ма-йарра схьайийцар, текстан барта хоржуш схьайийцар).

Сочинени йозанан белхан тайпа санна.

Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалхачу жамIийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамIдар а.

ЙУЬХЬАНЦАРЧУ ЙУККЪЕРЧУ ДЕШАРАН ТIЕГIАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМIАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМIАШ

Йуьхьанцарчу школехь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан жамIехь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран коьрта некъаш кхочушдечу хенахь дешархочун кхоллалур ду хIара **личностни** жамIаш:

гражданско-патриотически кхетош-кхиоран:

- шен Даймахкаца мехалаллин йукъаметтиг кхоллайалар, цу йукъахь республикин истори а, культура а гойту, ненан мотт Iаморехула а;
- шен этнокультурин а, россин а граждански идентичностах кхетар, Нохчийн Республикин пачхьалкхан маттах санна, ненан (нохчийн) меттан маьIналлех кхетар;
- шен мехкан а, Даймехкан а дIадаханчун, таханенан, хиндолчун декъахь хилар, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршца болх барехь, хьелаш дийцаре дарехула а;
- шен а, кхечу а халкъашка ларам, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкара масалийн буха тIехь кхуллуш берг а;
- йукъараллин декъашхочух санна, адамах болу дуьххьарлера кхетам, адаман бакъонех а, жоьпаллех а, ларамах а, адаман сийлаллех а, леларан гIиллакх-

оьздангаллин норманех а, адамашна йукъарчу йукъаметтигийн бакъонех а, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкахь гайтинарш а;

син-оьздангаллин кхетош-кхиоран:

- шен дахарехь а, йешарехь а зеделлачунна тIе а тевжаш, хIора адаман индивидуальность ларар;
- догъэцар а, ларам а, диканиг лаар а гучудаккхар, царна йукъахь шегара хьал а, синхаамаш а бовзийтархьама, нийса меттан гIирсах пайдаэцар а;
- кхечу адамашна куьйган (физически) а, моральни (оьздангаллин) а зен дарна тIехьажийнчу леларан муьлхха а кепаш цайезар (пайдаэца цатарлучу меттан гIирсех йоьзнарш а цхьаьна);

эстетикин кхетош-кхиоран:

- исбаьхьаллин культурица лараме йукъаметтиг а, шовкъ а, искусствен тайпанашна а, шен а, кхечу а халкъийн ламасташна а, кхолларалина а экамалла;
- исбаьхьаллин гIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта гIертар, меттан говзаллехь а цхьаьна; тIекеренан а, ша гайтаран а гIирсах санна, ненан меттан мехалаллех кхетар;

физически кхетош-кхиоран, могашаллин культура а, эмоцин хьал а кхолларан:

- меттан дешаран процессехь кхин тIе (тIетоьхна) хаам лохуш, гонахехь (цу йуккъехь хаамийн а) могашаллин а, кхерамзаллин (шена а, кхечу адамашна а) а дахаран кепан бакъонаш ларйар;
- къамелехь ша гайта тарлун некъаш харжарехь а, къамелан этикетан а, тIекеренан бакъонийн а норманаш ларйарехь а гучудолу дегIан а, синIаткъаман а могашаллин тIалам бар;

къинхьегаман кхетош-кхиоран:

- адаман а, йукъараллин а дахарехь къинхьегаман маьIнах кхетар, къинхьегаман жамIаш жоьпаллин хьаште хьажор а, лардаран йукъаметтигаш а, къинхьегаман гIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацаран говзаллаш, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре деш, тайп-тайпанчу корматаллашка кхоллалун шовкъ;

экологин кхетош-кхиоран:

- текстаща болх баран процессехь кхуллу Iалам Iалашдаран йукъаметтиг;

- цунна зен ден дараш цадезар;

Іилманан хаарийн мехаллаш:

- дуьненан Іилманехула долчу суьртах йуьхьанцара кхетамаш (цу йукъахь меттан системех, дийнна дуьненан Іилманехула долчу суьртан цхьана декъах санна, йуьхьанцара кхетамаш);
- довзаран хьашташ, жигаралла, дІадолорна тІера хилар, довзарехь хаа лаар а, шен лаамалла а, цуьнца цхьаьна ненан (нохчийн) мотт Іаморехь бовзаран хьашто а, и бовзарехь жигаралла а, шен лаамалла а.

МЕТАПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

Йуьхьанцарчу школехь «Ненан (нохчийн мотт)» предмет Іаморан жамІехь дешархочун кхоллалур ду хІара дешаран универсальни **довзаран** дараш.

Коьрта маьІнийн кхочушдарш:

- тайп-тайпана меттан дакъош дуста (аьзнаш, дешнаш, предложенеш, тексташ), меттан дакъош дустархьама баххаш билгалдаха (къамелан дакъа хилар, грамматикин билгало, лексикин маьІна, и.д.кх.);
- меттан дакъойн тераллаш къасто;
- къастийнчу билгалонца объекташ (меттан дакъош) цхьаьнатоха;
- меттан дакъойн (аьзнийн, къамелан дакъойн, предложенийн, текстийн) классификаци йархьама ладаме билгало къасто; меттан дакъошна классификаци йан;
- хьехархочо йеллачу тергаман алгоритмаца меттан коьчалехь закономерносташ а, бІостаналла а каро (схьалаха); меттан дакъошца болх беш, дарийн алгоритмана анализ йан, меттан дакъойн анализ йарехь ша дешаран (Іамаран) гІуллакхаш къасто;
- билгалйинчу алгоритман буха тІехь дешаран а, практикин а хьесап кхочушдан оьшучу хааман тоаме цахилар гучудаккха, кхин тІе оьшучу хааман хьашт кепе дало;
- меттан коьчална тІехь тергамбаран хьелашкахь бахьанийн-тІаьхьалонийн уьйраш билгалйаха, жамІаш дан.

Коьрта талламан кхочушдарш:

- хьехархочун гІоьнца Іалашо кепе йало, меттан объектан, къамелан хьолан хийцамийн план хІотто;
- тІедиллар кхочушдаран масех кеп йуста, уггар йогІуш йерг харжа (йалийнчу критерийн буха тІехь);
- схьакховдийнчу планаца чолхе боцу лингвистикин мини-таллам дІабахьа,

схьакховдийнчу планаца проектан тIедиллар кхочушдан;

- жамIаш кепе дало а, меттан коьчална тIехь бинчу тергаман (классификацин, дустаран, талламан) жамIийн буха тIехь уьш тешаллашца тIечIагIдан а; билгалйинчу меттан коьчалан анализан процессехь хьехархочун гIоьнца хаттарийн кепаш йало;
- процессийн а, хиламийн а, церан тIаьхьалонийн а и санначу йа терачу хьелашкахь хила тарлучу кхиаран прогноз йан.

Хаамца болх бар:

- хаам схьаэцаран хьоста харжа: боьху хаам схьаэцархьама, нисбархьама оьшу дошам;
- билгалдинчу хьостанехь (дошам тIехь, справочник тIехь) йеллачу алгоритмаца гучу кепахь балийна болу хаам схьалаха (каро);
- шенна йа хьехархочо и талла (дошамашна, справочникашна, Iаматашна тIе о хьожуш) схьакховдийначу некъаца бакъ болу а, бакъ боцу а хаам бовза;
- Интернет машанехь хаам (дешан йаздарх, алрх, дешан маьIнах, дешан схьадаларх, дешан синонимех) лохуш, баккхийчеран (хьехаран белхахойн, дайн-нанойн, законехь векалш болчеран) гIоьнца информационни кхерамзаллин бакъонаш ларйан;
- дешаран хьесапе хаьжжина, анализ йан а, кхолла а текстан, видеон-, графикин, озан хаам;
- таблицийн, схемийн кепахь билгалбинчу лингвистикин хаамах кхета; лингвистикин хаам бовзийтархьама ша схемаш, таблицаш кхолла.

Йуьхьанцарчу школехь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхоллалур ду хIара дешаран универсальни **коммуникативни** дараш.

ТIекере:

- хетарг тIеэца а, кепе дало а, бевзачарна йукъахь Iалашонашца а, тIекеренан хьелашца а цхьаьнайогIу эмоцеш гайта а;
- къамелхочуьнца лараме йукъаметтиг лело, диалог а, дискусси а дIайахьаран бакъонаш ларйан;
- хетарг тайп-тайпана хила тарлуш хиларх кхета;
- оьзда а, аргументаш йалош а шена хетарг дIаала;
- хIоттийнчу хьесапе хьаьжжина, къамелан алар хIотто;
- къамелан хьоле хьаьжжина, барта а, йозанан кепахь а тексташ (суртхIоттор, ойлайар, дийцар) кхолла;
- тергаман, мини-талламан, проектан тIедахкарийн жамIех а, шимма цхьаьна а, тобанашца а бинчу белхан жамIех а нахана гуш-хезаш дIадийца доцца къамел дар кечдан;

- къамел даран (выступленин) текстана иллюстрацин коьчал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ (фото), плакаташ) харжа.

Йуьхьанцарчу школехь Іаморан чаккхенгахь «Нохчийн мотт» предмет Іаморан жамІехь дешархочун кхуьур ду хІара дешаран универсальни **регулятивни** дараш.

Самоорганизаци:

- жамІе кхачархьама, дешаран хьесап кхочушдарехула дарийн план хІотто;
- хьаьржинчу дарийн хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хІотто.

Самоконтроль:

- дешаран гІуллакхдаран кхиаман/аьтто цабаларан бахьанаш къасто;
- къамелан а, нийсайаздаран а гІалаташ иэшорхьама, шен дешаран дараш нисдан;
- меттан дакъойх пайдаэцархьама, къасторхьама, характеристика йархьама хІоттийнчу дешаран (Іаморан) хьесапца гІуллакхдаран жамІ цхьаьнадало;
- маттехула йолчу коьчалца болх беш дина гІалат схьалаха, нийсайаздаран(орфографин) а, пунктуацин а гІалат схьалаха (каро);
- одноклассникийн гІуллакхдаран а, шен гІуллакхдаран а жамІаш дуста, йалийнчу критерешца церан нийса (объективно) мах хадо.

Цхьаьна гІуллакхдар:

- хьехархочо йеллачу планированин кепан, йукъан гІулчийн а, хенийн а дІанисйаран буха тІехь, стандартни (типовой) хьолехь, йоццачу хенан а, йеххачу хенан а Іалошонаш (йукъара хьесапашкахь дакъалацар тидаме о оьцуш, индивидуальни) кепе йало;
- цхьаьна гІуллакхдаран Іалашо тІеэца, цуьнга кхачаран дараш цхьаьна хІитто: ролаш дІасайекъа, бартбан, цхьаьна бечу белхан процесс а, жамІаш а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тІедиллинарг кхочушдан, аьллачун тІехь хила а кийча хилар гайта;
- белхан шен дакъа жоьпаллица кхочушдан;
- йукъарчу жамІехь ша лаьцначу декъан мах хадо;
- йеллачу (схьакховдийнчу) кепашна тІе а тевжаш, цхьаьна ден проектан тІедахкарш кхочушдан.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1-4 классашкахь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморо аьтто бо:

- адамийн тІекеренан коьртачу гІирсах санна нохчийн маттах кхета, нохчийн мотт нохчийн халкъан синъоьздангаллин коьрта мехалла санна тІеэца;
- халкъан ламасташ а, культура а карайерзорехь а, чІагІйарехь а нохчийн меттан маьІнах кхета;
- ненан мотт бовзаран шовкъ а, и Іамо лаам а гайта;
- Россин Федерацин меттан а, культурин а цхьааллин а, тайп-тайпаналлин а шортенах, Россин халкъийн кхечу меттанашна йукъахь нохчийн меттан меттигах а йуьхьанцара кхетамаш кхолла;
- нохчийн меттан фонетикех, лексикех, грамматикех, орфографех, пунктуацех йуьхьанцара хаамаш кхолла;
- къамелан гІуллакхдарехь карадерзийнчу хаарех пайдаэца хаар кхолла, къамелехь Іамийнчу лексикех пайдаэца, карайерзийнчу лексикех а, маттах долчу хаарех а пайда а оьцуш, барта аларш хІитто;
- къамелан этикетехула Іамийнчу кепех пайда а оьцуш, къамелан тІекеренехь дакъалаца;
- нохчийн маттахь къамелан гІуллакхдаран массо а тайпанаш (ладогІар, къамел дар, йешар, йоза) вовшахтоха а, кхио а, билгалйинчу темехула даккхий доцу дийцарш хІитто хаар кхолла.

КЛАССАШКАХУЛА ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- дош а, предложени а йовза (къасто); предложенешкара дешнаш схьакъасто;
- суьртийн а, схемийн а гІоьнца къамел маьІнин дакъошка (предложенешка) декъа;
- къамелехь нохчийн меттан гІиллакхе дешнех пайдаэца (маршалла хаттар– Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).
- нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитаца йолу башхалла къасто;
- мукъа а, мукъаза а аьзнаш довза (къасто);
- зевне а, къора а мукъазнаш довза (къасто);
- «аз» а, «элп» а кхетамаш бовза (къасто);
- цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор: *лом, лам, кхор,*

кор, лу, ло;

- *ккх, тт, лл, и.д.кх*. шала мукъазнаш деха цхьа аз санна схьаала;
- схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнашна характеристика йан;
- Iамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дуста (соотносить);
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто); дешнаш дешдакъошка декъа (атта дешнаш: мукъазчеран цхьаьнакхетарш доцу дешнаш);
- нохчийн абатан (алфавитан) элпийн цIераш нийса йаха; нохчийн абатан (алфавитан) элпийн рогIаллех долчу хаарех, кIеззигчу дешнийн къепйоза нисдеш, пайдаэца;
- талхор доцучу цIена къаьстачу хотIаца даккхий а, могIанан а элпаш, элпийн, дешнийн цхьаьнатохарш йаздан;
- Iамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца: нохчийн меттан шатайпанчу элпийн *(аь, оь, уь, юь, яь, гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I)* йаздар. *щ, ь, ы, ф, ё, е* элпашца долчу дешнийн йаздар;
- *е, ё, ю, я, й* элпийн гIуллакх (функциш) къастор;
- предложенехь дешнийн къаьстина йаздар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь (цIерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цIерашкахь) а доккха элп; дош дешдакъошца (атта меттигаш: кху кепарчу дешдакъойх лаьтта дешнаш «мукъаза + мукъа») сехьадаккхар;
- дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан;
- Iамийнчу бакъонашна долу гIалаташ, опискаш каро (схьалаха) а, нисйан а;
- йешначу текстах кхета;
- интонаци (иэшар) а, предложенин чаккхенгара сацаран хьаьркашца йогIу соцунгIаш а ларйеш, йоца тексташ хозуьйтуш а, дагахь а йеша (кхета а кхеташ);
- текстехь, маьIна нисдан оьшу дешнаш схьалаха;
- дешнийн кепийн гуламах предложени хIотто;
- кеп йохийна предложенеш меттахIитто;
- предложенин схемаш йеша, предложени а, цуьнан схема а йуста (соотносить), схемица а, билгалдинчу дешнашца а предложенеш хIитто;

- сюжетан суьрташкахула а, тергамашкахула а барта 3-5 предложенех лаьтта текст хIотто;
- нохчийн маттехула йолчу текстaшкахь оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш довза;
- дешаран хьесапаш кхочушдеш, Iамийнчу кхетамех пайдаэца.

2 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- тIекеренан коьрта гIирс санна, мотт тIеэца;
- тергамах а, анализах а мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто) (мукъазчеран цхьаьнакхетарш долчу дешнашкахь а цхьаьна); дош дешдакъошка декъа;
- *е, ё, ю, я* элпийн гIуллакх тидаме а оьцуш, аьзнийн а, элпийн а хIоттаман цхьаьнабар къасто*;*
- цхьанаораман дешнаш лаха (каро);
- дашехь орам билгалбаккха (атта меттигаш);
- текстехь дукха маьIнийн дешнех пайдаэцна меттигаш гучуйаха а, церан маьIнех кхета а, дешаран дошамашкахула маьIна нисдан а; синонимех а, антонимех (кхетамийн цIераш а ца йохуш) пайдаэцна меттигаш гучуйаха;
- долахь а, йукъара а цIердешнаш боху кхетамаш къасто (определять);
- *«мила?», «хIун?»* бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- *«хIун до?», «хIун дина?», «хIун дийр ду?»* бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- *«муха?», «хьенан?», «стенан?»* бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- Iаларан Iалашоне, эмоцин иэшаре хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- Iамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: адамийн цIерашкахь, дайн цIерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цIерашкахь, меттигийн цIерашкахь доккха элп; дештIаьхенийн цIердешнашца къаьстина йазйар;
- дешнаш а, предложенеш а, 45 дашал сов барам боцу текстaш а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, дешнаш, предложенеш, 40 дашал сов барам боцу текстaш а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- опискаш, Iамийнчу бакъонашна долу гIалаташ схьалаха а, нисдан а;
- Iаматан дошамех пайдаэца;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (эшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн бух тIехь 2-4

предложени) хIитто;

- суьртан репродукцихула барта дийцар хIотто;
- йешначун (хезначун) буха тIехь барта а, йозанан кепахь а (1-2 предложени) цхьалхечу жамIийн кеп кхолла;
- хаттаршца царна йукъара маьIнийн уьйр а къастош, дешнех предложенеш хIитто;
- декъалдарийн билгалдинчу масалийн анализ дIайахьарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йан, текстийн-декъалдарийн хIоттаман анализ йан;
- текстан тема билгалйаккха а, текстана цуьнан тема гойту цIе тилла а;
- уьйр йоцчу предложенех, текстан дакъойх текст хIотто;
- хаттаршна тIе а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехь дийцаран текстан ма-йарра схьайийцар дIайаздан;
- шен дешнашца Iамийнчу кхетамийн маьIнех кхето; Iамийнчу кхетамех пайдаэца.

3 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- къоман тIекеренан мотт санна нохчийн меттан маьIнах кхето;
- лингвистикин экспериментах мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- билгалйинчу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика йан, дустар кхочушдан, классификаци йан.
- дешан аьзнийн-элпийн анализ йан (транскрипци ца йеш);
- цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а къасто; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а къасто;
- билггал къасталучу морфемашца долчу дешнашкахь чаккхе, орам, дешхьалхе, суффикс схьалаха (каро);
- синонимех а, антонимех а пайдаэцна меттигаш гучуйаха; тайп-тайпанчу къамелан дакъойн дешнашна синонимаш а, антонимаш а йало;
- нийсачу а, тIедеанчу а маьIнехь далийна дешнаш (атта дешнаш) довза;
- текстехь дешан маьIна къасто;
- къамелехь а, йозанехь а *-р, -хо, -ча* суффиксашца долчу дешнех пайдаэца;
- хьастаран-жимдаран суффиксийн гIоьнца дешнаш кхолла *(цIа-цIелиг, кема-кемалг…);*
- цIердешнаш довза; цIердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- билгалдешнаш довза; билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;

- лааме а, лаамаза а билгалдешнаш къасто;
- цхьаллин йа дукхаллин терахьан бен кеп йоцу цIердешнаш къасто (довза);
- хандешнаш довза; *«хIун дан?»* бохучу хаттарна жоп лун хандешнаш къасто; хандешнийн хан билгалйаккха;
- йаххьийн цIерметдешнаш (йуьхьанцарчу кепехь) довза; йаххьийн цIерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дIадахархьама, пайдаэца;
- дештIаьхьенаш а, дешхьалхенаш а къасто;
- аларан Iалашоне а, эмоцин иэшаре а хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- предложенин коьрта а, коьртаза (тайпанашка а ца йоькъуш) меженаш лаха;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан;
- Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дIайазйан;
- опискаш а, Iамийнчу бакъонашна долу гIалаташ а лаха, нисдан;
- тайп-тайпанчу тайпанийн текстех кхета, текстехь балийна (белла) хаам схьалаха;
- бешначу (хезначу) хааман буха тIехь барта а, йозанехь а (1-2 предложени) цхьалхечу жамIийн кеп кхолла;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (иэшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн буха тIехь 3-5 предложенех) хIитто; къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар, бехк цабиллар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ (2-4 предложени) кхолла;
- текстехь предложенийн уьйр къасто (***а*** хуттурган гIоьнца);
- текстехь коьрта дешнаш къасто;
- текстан тема а, текстан коьрта ойла а билгалйаккха;
- текстан дакъош (абзацаш) билгалдаха а, коьртачу дешнийн йа предложенийн гIоьнца церан маьIнийн чулацам гайта а;
- текстан план хIотто, цунна тIоьхула текст кхолла а, текст нисйан а;
- йеллачу, массара цхьаьна йа ша хIоттийнчу планаца ма-дарра схьадийцар дIайаздан;
- шен дешнашца Iамийнчу кхетамийн маьIнех кхето; Iамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман гIоьнца дешан маьIна нисдан;
- мини-таллам дIабахьа, проектан гIуллакхдарехь дакъалаца.

4 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- Россин Федерацин махкахь меттан а, культурин а тайп-тайпаналлех кхета, мотт халкъан син-оьздангаллин коьртачу мехаллех цхьаъ хилар тІеэца;
- тІекеренан коьртачу гІирсах санна, меттан маьІнах кхета; Нохчийн республикин пачхьалкхан а, къоман тІекеренан а мотт санна, нохчийн меттан меттигах кхета;
- нийса барта а, йозанан а къамел адаман оьздангаллин йукъара гайтам санна тІеэца;
- деллачу дешнашна синонимаш йало; деллачу дешнашна антонимаш йало;
- къамелехь маьІна нисдан оьшу дешнаш гучудаха, контекстехула дешан маьІна къасто;
- атта схьакъасталучу морфемашца долчу дешнийн хІоттамехула таллам бан; дешан хІоттаман схема хІотто; дешан хІоттам йеллачу схемица цхьаьнабало;
- карайерзийнчу грамматикин билгалонийн комплексца (Іамийнчун барамехь), дош билггалчу къамелан декъан хилар къасто;
- цІердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: легар, класс, терахь, дожар;
- билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: терахь, дожар, кеп (*лааме, лаамаза*);
- билгалдешнаш дожарца лего;
- терахьдешнаш довза а, царах пайдаэца а, масаллин а, рогІаллин а терахьдешнаш къасто;
- хандешан билгалза кеп къасто (схьалаха); хандешан хан къасто;
- йуьхьан цІерметдешан йуьхьанцарчу кепан грамматикин билгалонаш къасто: йуьхь, терахь; йаххьийн цІерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дІадахархьама, пайдаэца;
- дош, дешнийн цхьаьнакхетар, предложени къасто (йовза);
- аларан Іалашоне а, эмоцин иэшаре а хьаьжжина а, предложенийн классификаци йан;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш йовза; цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хІитто; цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенех къамелехь пайдаэца;
- цхьалхе йаьржина предложенеш а, шина цхьалхечу предложенех лаьтта чолхе предложенеш а дІасакъасто; цхьалхечу предложенина синтаксисан таллам бан;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: долахь цІерашкахь доккха элп; йукъарчу цІерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпаш; тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь а, кхечу

къамелан дакъошкахь а *я, ю, е (ё)* элпаш; долахь цIерашкахь *я, яь, ю, юь, е (ё)*, тIеэцначу (долахь цIерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпаш; мукъаза элпаш *(къ, кI, кх, гI и т.д.)*; *-эв,-аьв,-ев* йаздаран бакъонаш; оьрсийн маттера а, оьрсийн маттехула а тIеэцначу дешнашкахь *щ, ь, ы, ф* элпаш йаздар; мукъа аьзнаш [*и*], [*уь*] деха хилар гойтуш, *й* элп йаздар; йеха а, йоца дифтонгаш *иэ, уо*; чаккхенгахь *-г, -к* элпаш долчу цIердешнашкахь ***а*** и ***и*** элпаш; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш; нохчийн меттан шалха мукъаза элпаш; дешан чаккхенгахь ***н***; цIердешнашца а, йаххьийн цIерметдешнашца а дештIаьхьенийн къаьстина йазйар; *ца, ма* дакъалгийн хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ъ, ь* долчу дешнийн сехьадаккхар; шала мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; шалхачу мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; дукхаллин терахьан цIердешнийн чаккхенаш; дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а *(ца, ма, а)* йазйар; *а* хуттурго а, хуттургаш йоцуш а цхьаьнатоьхначу цхьанатайпанара меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш; шина цхьалхечу предложенех лаьттачу чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш;

- 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан;
- Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дIайазйан;
- опискаш, Iамийнчу бакъонашна орфографин а, пунктуацин а гIалаташ схьалаха а, нисдан а;
- тIекеренан хьолах кхета (муьлхачу Iалашонца, хьаьнца, мичахь хуьлуш йу тIекере); тIекеренан хьолахь нийса (адекватни) меттан гIирсаш харжа;
- нийса интонаци, къамелан зIе хиларан норманаш, орфоэпин норманаш ларйеш, барта диалоган а, монологан а аларш (4-6 предложени) хIитто;
- барта а, йозанан кепахь (йозанан тIекеренан билгалчу хьолана лерина (кехаташ, декъалваран открыткаш, дIакхайкхорш (объявленеш), и.д.кх.) а, йаккхий йоцу тексташ (3-5 предложенех) кхолла;
- текстан тема а, коьрта ойла а къасто; темина йа коьртачу ойланна тIе а тевжаш, текстана ша цIе тилла;
- предложенийн а, текстан дакъойн а къеп нисйан;
- йеллачу тексташа план хIотто;
- текст ма-йарра схьайийцар кхочушдан (барта а, йозанан кепахь а);
- текст хоржуш (йукъ-йукъара) схьайийцар кхочушдан (барта);
- билгалйинчу теманашца сочиненеш йазйан (хьалхе кечам биначул тIаьхьа);
- довзийтаран, талламан йешар, хаам лахар кхочушдан; бешначу (хезначу) хааман буха тIехь барта а, йозанан кепехь а цхьалхечу жамIийн кепаш йало; текстехь йолчу хааман интерпретаци йан а, жамIаш дан а;

- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІна даста; Іамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман (кехатан а, электронан а носитель тІехь) гІоьнца, тІаьхьа хьожучу чуваларан хьелашкахь Интернет чохь дешан маьІна нисдан.

Тематикин планировани

Белхан программа хIоттош, тематикин планированехь тидаме эцна хила йеза дешаран-методикин коьчалш ларалуш йолчу ЭОР-х пайдацаран таронаш.

1 класс (66 сахьт)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гIуллакхдаран коьрта кепаш
		Йоза-дешар Iамор – 50 с.	
1.	**Къамел кхиор (7 сахьт[1])**	Гайтаме-васте моделийн гIоьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам. Къамел суьртийн а, схемийн а гIоьнца маьIнийн дакъошка (предложенешка) декъар. Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугIуш а текстах кхетар. XIума а, цуьнан цIе йоккху дош а. (Мила?), (хIун?) бохучу хаттаршна жоьпаш лун дешнаш. XIуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам. Iаморан диалогехь дакъалацар. Билгалйаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хIоттор. Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хIиттор. Къамелан гIиллакхаш. Нохчийн меттан гIиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– *Iуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Iодика йар – Iодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).* Хаттаран предложенин интонаци (йиш). Нохчийн маттехула йолчу текстaшкахь оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш довзар.	Хьехархочун къамел тIеэцар. Къамелан аьзнаш довзар. Аьзнаш, дешнаш, цхьалхе предложенеш йухаалар (хьехархочунна тIаьххье). Хьалх-тIаьхьалла нийса йолчу сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тIехь гайтинчу хиламийн анализ, сюжет йийцаре йар, суьрташна тIе а тевжаш, барта дийцар хIоттор. Хьалх-тIаьхьалла нийса йоцчу (талхийна йолчу) сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тIехь гайтинчу хиламийн анализ, хиламийн хьалх-тIаьхьалла нисйар, хиламийн хьалх-тIаьхьалла нисйинчу сюжетан суьрташна тIехула барта дийцар хIоттор. XIума а, цуьнан цIе йоккхуш долу дош а довзар. Мила? XIун? бохучу хатаршна жоп луш долу дешнаш довзар. Ши хIума йа дуккха а йолу хIуманаш а, церан цIе йоккху дешнаш а довзар. XIуманаш а, дараш а довзар а, цаьрца догIу дешнаш цхьаьнадалор (соотнесение) а. XIуманийн а, церан цIераш йохучу дешнийн а тобанаш йар. Тобанаш йаран билгало къастор, тобанера совнаха элемент (хIума йа дош) дIайаккхар. Графикин хаамца болх бар. Дош а, предложени а йовзар. Тексте ладогIар, ладугIучу хенахь текстах кхетар.

[1] Билгалбина сахьтийн барам хьехаман кепехь бу, хьалхарчу классан дешархой кийча хиларан т1ег1анца нисбан мегаш бу.

			Билгалйинчу схемица предложенеш хIиттор (барта). 2-3 предложенех йолу текст хIоттор (барта). Хьехархочун хаттаршна жоьпаш далар. Билгалйинчу моделаца диалогаш хIиттор. Дийцаран кепехь даккхий доцу дийцарш хIиторехь цхьаьна болх бар (масала, школера дахарх лаьцна дийцар, и.д.кх.). Ша бен болх: тIетовжаран дешнашца доцца дийцар хIотор. Этикетан кепех (*Iуьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Iодика йойла! Дела реза хуьлда! Баркалла! и.дI.кх.)* пайда а оьцуш, дешаран диалог хIоттор. Хаттаран предложенех пайдаэцар: *ХIара хIун ю? Иза мила ву?* Нохчийн къамелан этикетан кепех тайп-тайпанчу теманашкахула дешаран процессехь а, классал арахьарчу мероприятешкахь а пайдаэцар. Хаттаран иэшар лар а йеш, хаттаран предложенеш йалор. Нохчийн маттахь йолчу текстaшкахь оьрсийн маттера тIеэцна дешнаш довзар.
2.	**Дош а, предложени а (3 сахьт)**	Дешан маьIнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьIна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гIуллакх а. Къамелехь хIуманаш, хIуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар. Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а. ХIума (объект) йовзар санна дош тIеэцар. Дешан маьIнина тIехь тергам. Дош а, цо билгалйо хIума а йовзар (къастар). Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тIаьхьалла (рогIалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш дIайешар. Интонированин (иэшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар. Диалог. 1-на тIера 10-на тIекхаччалц дагардар.	Хьехархочо/дешархоша йоьшу говзар (дийцар) хазарца тIеэцар. Дешдакъошца, тIаьхьа (хIораннан амалца йогIучу йешаран чехкаллица) дийнна дешнашца а, шера йешар. Дешнаш дешдакъошка декъар, дешнашкахь дешдакъойн барам къастор. Дашехь аьзнийн хьалх-тIаьхьалла къастор. Текстера аларехула а, йешаран техникехула а хала долу дешнаш дешар. Текстан анализ: йешначу текстехула хIиттийнчу хаттаршна жоьпаш далар, текстехь оьшу хаам схьакарор. Говзаран чулацам цIарца бустар (соотнесение). Шен жоьпаш одноклассникийн жоьпашца дустар, йешначу говзаран хьокъехь шен а, кхечуьнан а аларан мах хадор. Иллюстраци а, говзаран чулацам а дуьх-дуьхьал хIоттор. Цхьаьна бен болх: билгалдинчу дашца предложени йалор. Ловзаран кепехь шардар «Лайн мижарг»: цхьацца дош тIе а тухуш (по цепочке), предложенеш йаржор. Ловзар «Дийна дешнаш» (дешархоша предложенера дешнийн роль ловзайо, предложенехь дешнийн меттиг хуьйцу, нисделларг дIадоьшу).

			Предложенин модель хIоттор: предложенехь маса дош ду къастор а, хIора дош асанца (полоской) билгалдар а. Ша бен болх: предложенехь маса дош ду къастор а, дешнаш асанашца билгалдар а. Предложенин моделаца болх: моделан хийцаре хьаьжжина, предложени хийцар. Ловзаран кепехь шардар «Моделехула предложени кхолла». Ловзар «Предложенехь гIалат нисде» (грамматикин а, маьIнин а гIалаташ долу предложенеш нисйар). Дешаран диалог «ХIун дан мега хIуманах а, ткъа иштта оцу хIуманан цIе йоккхучу дашах а?», диалогехь дакъалацаро гIо до хьалхарчу классан дешархошна дош а, цу дашо билгалйо хIума а йовза буьйлабала. Барта а, йозанехь а цхьанна тIера иттана тIе кхаччалц дагардар. Тобанехь болх: Нохчийн маттахь йолчу текстaшкахь оьрсийн маттера тIеэцна дешнаш довзар.
3.	**Фонетика** **(8 сахьт)**	Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хIоттаман а, цуьнан маьIнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тIаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. «*К*» элпаца билгалде аьзнаш. Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло.* Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделашца болх бар: дешан аьзнийн хIоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца догIу дешнаш далор. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар). Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: *кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, пI, тI, хI, цI, чI, I.* Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар. Нохчийн меттан аьзнаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.	Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Аьзнийн а, элпийн а бараман базар (соотношение). Аларе а, декаре а хьаьжжина, нохчийн меттан мукъачу, мукъазчу аьзнийн артикуляци. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн характеристика. Мукъа а, мукъаза а аьзнаш билгалден элпийн башхалла (различие). Дешнийн аларехь аьзнаш билгалдар. Хьалхарчу/тIаьхьарчу озаца дешнйин классификаци йар. Таблицина тIе а тевжаш, билгалдинчу аьзнийн характеристика йар. Цхьана озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор. Билгалдинчу озаца дош харжар. Iамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. Нохчийн меттан ша-тайпанчу аьзнийн дифференциаци йар. Ша-тайпа мукъазчу *кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, пI, тI, хI, цI, чI, I* аьзнийн алар. Долахьчу цIерашкахь аьзнийн а, элпийн а бараман богIуш хилар. Шимма цхьаьна болх беш, алфавитан къепехь элпаш дIанисдар. Нохчийн меттан алфавитан оьрсийн алфавитах къастар. Ловзаран кепехь шардар: «Суна тIаьхьара ала» (аьзнашка ладогIар а, карладахар а). Мукъа а, мукъаза а аьзнаш довзар (къастор).

			Дешан модель хIоттор. Моделаца болх: дашехь аз билгалдечу метте хьаьжжина, оьшу модель харжар (дешан йуьххьехь, йуккъехь, чаккхенгахь: *урс, бурч, зу, москал, лами, тIадам*.). Шардар: билгалдинчу озаца дешнаш харжар. Дешан аьзнийн анализ кхочушйар. Цхьаьна бен болх: хьалхарчу озе хьаьжжина, дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Дешаран диалог: «Стенца къаьста аларехь мукъа аьзнаш мукъазчу аьзнех?», диалогехь дакъалацаран жамI санна: дуьхьало йолуш/йоцуш долу мукъа а, мукъаза а аьзнаш довзар. Шимма цхьаьна бен болх: озан хIоттаман моделаш йустар (цхьатералла, башхаллаш). Дешнаш дешдакъошца алар. Дош дешдакъошца декъар. Дешдакъойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар. Тобанашкахь болх: дашехь дешдакъойн бараме хьаьжжина, дешнаш вовшахтохар. Дашехь маса дешдакъа ду билгалдоккхуш, тIечIагIдар а далош, комментарешца шардар кхочушдар. Шимма цхьаьна бен болх: дешдакъойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар.
4.	**Графика («Дешар» декъаца цхьаьна Iамош йу)**	Аз а, элп а довзар (къастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Доккха а, могIанан а элп. Нохчийн меттан элпаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар. Нохчийн графикийн дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа *(аь, уь, оь)* а, мукъаза (*гI, кх, къ, кI, пI, тI, хI, хь, цI, чI*) а аьзнаш. Нохчийн меттан элп *I*. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ. *Е, ё, ю, я, й* элпийн гIуллакх. Адамийн фамилешкахь а, цIерашкахь а, дийнатийн а, гIалийн, йартийн, урамийн цIерашкахь а доккха элп е*, ё, я, яь, ю, юь* йаздар. Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тIаьхьалла.	Алфавитан къепехь дешнаш билгалдахар. Iамийнчу элпашца долу дешнаш дешар. Шардар: «Аз элпаца билгалде». Билгалдинчу озаца долу дешнаш харжар. Йазден а, тайп-тайпана аьзнаш билгалден а элпийн тоба йар. Шалхачу элпашца долу дешнаш дIайаздар. Аьзнаш аларна а, довзарна а тIехь массара цхьаьна бен болх. Нохчийн алфавитан элпаш бIаьран (визуальное) довзийтар. Даккхийчу а, кегийчу а элпийн дифференциаци. Йаздина элп хьехархочо йеллачу кепаца догIуш хилар билгалдар. Ловзаран процессехь элпаш довзар. Тобанашкахь болх: шалхачу элпашца долу дешнаш тобанашка дерзор *(аь, оь, гI, чI, къ…).* Ша бен болх: алфавитан рогIаллехь дешнаш дIайаздар.

		Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могIанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.	Алфавитах, нохчийн алфавитан элпийн рогIаллех долчу хаарех а лаьцна хьехархочун дийцар. Ловзаран кепехь шардар: «Алфавит кхидIа дIахьо (йийца)». Шимма цхьаьна бен болх: дешнаш алфавитан къепе далорехь гIалаташ къастор.
5.	**Йешар** **(11 сахьт)**	Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогIучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йогIучу соцунгIашца а, интонацица (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцчу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тIетевжаш а, шеггара а текст схьайийцар. Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дIайоьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гIирс санна.	Дешдакъош, дешнаш, предложенеш йешаран говзалла кхиор. Дешнаш (схьа)аларан процессехь аьзнаш къастор. Хьехархочо билгайаьккхина дашехь аз билгалдаран иэшаран кеп йухаметтахIоттор. Шардар: дешна дешдакъа, шен цIарехь и дешдакъа долчу суьртаца цхьаьнадалор. Шардар: билгалдинчу элпашца дешдакъош кхоллар: *а, аь, оь, у, уь…* Шимма цхьаьна бен болх: мукъазчу элпаца керла дешдакъош кхолла: *кх, къ, хI, чI…* Билгалдина дешдакъош цхьатеррачу дешдекъаца тIедуза, масала: *…ми (лами), …маз (ламаз), …зар (лазар), и.дI.кх.* ТIедожоран, хаттаран, дийцаран, айдаран иэшарца предложенеш алар. Ловзаран кепехь шардар: «Чекхйаккха предложени», предложенин коьртачу ойланна тIе а тевжаш, йешна чекхйахаза йолу предложенеш чекхйаха хаар шардар. Йешаран шина тайпанан механаллех хьехархочун дийцар: нийсайаздаран а, нийсааларан (орфоэпин) а; оцу шина тайпанан йешаран Iалашонех а. Йаздина ма-дарра (нийсайаздаран йешар) дешнаш алар.
6.	**Йоза** **(10 сахьт)**	Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцIоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пIелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргIат куьг лелор а кхиор. Тетрадь тIехь кехатан агIонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор. Йозанан даккхий а, могIанан а элпаш дIайаздар карадерзор. ЦIена а, къаьсташ долчу а хотIаца йаздар. ДIадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.	Йозанехь уьнахцIоналлин бакъонаш ларйар. Даккхий, кегий элпаш, элпийн цхьаьнакхетарш, дешдакъош, дешнаш йаздаран говзалла кхиор. Йозанан доккха а, жима а элп диллар карадерзор. Элпийн боцчу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар – дешнашна йукъахь кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк. Предложенийн йуьххьехь а, долахь цIераш йазйарехь а доккхачу элпах нийса пайдаэцар. Зорбанан а, йозанан а тексташ тIера дешнаш а, йаккхий йоцу предложенеш а схьайазйар. Йазйинчу предложенийн нийса кечйаран мах хадор (предложенин йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь тIадам).

		Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-тIаьхьалла а. Элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.	Дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Ловзар: Элпаш стенах лаьтташ ду? Элпийн модель хIоттор (кехат, картон, пластилин) Шардар: Элп нийса ала *(к, къ, кI, кх…).* Ловзаран кепехь шардар «Элпана хIун хилла?»: кеп талхийнчу элпийн анализ йар, тIеоьшу элементаш билгалйар. Практикин болх: элпан дIайаздар нийса хилар таллар, шен элпаш йеллачу кепаца дустар. Шардар: шина-кхаа дашах лаьташ йолу предложенеш олуш дIайазйар, масала: *Лала илли ала. Нана хи мала.* Шимма цхьаьна бен болх: зорбанан а, йозанан а шрифтаца йаздина долу цхьа дешнаш вовшашца дустар. Шардар: зорбанан кепехь йаздина дешнаш йозанан кепехь дIайаздар.
7.	**Орфографи а, пунктуаци а («Йоза» декъаца цхьаьна Iамош йу)**	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а (адамийн цIерашкахь, дийнатийн, гIалийн, йартийн, урамийн а цIерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цIерашкахь а, тIеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (*хь,кх,цI, къ, пI,...)* нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, щ* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.	Шардар: предложенин йуьхь а, чаккхе а нийса кечйарца а, дешнашна йукъара кIайдаргаш ларйарца а дешнийн гуламах хIоттийна предложени дIайазйар. Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех тIедоьжначу кепехь кхета а веш, комментарешца предложенеш дIайазйар. Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех кхетош комментари йеш предложенеш д1аязйар. Ловзар «Дукха хьан?»: билгалдинчу элпана долахь цIераш лахар (йалор) а, дIайазйар а. Практикин болх: Iамийнчу нийсайаздаран норманаш ма-бохху, текстан олуш дIайазйар.
8.	**Маттах болу йукъара хаамаш (кхидIа курсан массо декъехь Iамош ду)**	Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гIирс санна. Уьйр лелоран Iалашонаш а, хьелаш а.	«Мотт – адамийн уьйран мехала гIирс» темина хьехархочун дийцар. Мотт адамийн уьйран, хаамийн, зIенийн гIирс хиларан йукъара кхетам. Тексташа, суьрташца бечу балхахула барта а, йозанан кепехь а тIекере лелор.

			Кхолларалли тІедиллар: йозанан къамелах пайдаэца оьшу хьал гайтар.
9.	**Фонетика** **(3 сахьт)**	Къамелан аьзнаш. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш. Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцу атта дешнаш).	Аьзнийн, элпийн йукъара башхаллин сурт хІоттор. Олучу дешнашкахь аьзнаш билгалдар, артикуляцина тІе тидам бохуьйтуш, аьзнаш алар. Дешнийн аьзнийн моделаш хІиттор. Дешан аьзнийн а, элпийн а билгалдар (обозначение) дустар. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн къастар а, царна йукъара башхалла (разница) а. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа а, мукъаза а аьзнаш дагардар. Мукъий, мукъазий аьзнаш билгалден мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн а, элпийн а маьІна къастаран меттигна тІехь тергам. *е, ё, ю, я* элпийн маьІна билгалдаккхар. ТІеэцначу дешнашкахь бен лелаш доццу элпийн (*ё, я, ю, ы, ф, щ*) алар (воспроизведение). Дош а, дешдакъа а билгалдар, царна йукъарчу башхаллех кхетор. Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакъойн хІоттамна тІехь тергам. Дашехь маса дешдакъа ду билгалдар. Дешнаш цхьана могІанера вукху могІане сехьадахар. Дешнаш дешдакъошка декъар. Предложенехь дешнаш вовшех къаьстина (кІайдаргехула) йаздар. Долахь цІераш (адамийн цІераш, ден цІе, фамилеш, дийнатийн цІераш) доккхачу элпаца йазйан, иштта йаздарх кхето. «Нохчийн меттан аьзнех лаьцна вайна хІун хаьа?» темина къамел, йоза-дешар Іаморехь долу хаарш карладахар. Дешан схема хІоттор. Озана характеристика йала хаар. Оьрсийн маттехь доццу шалхачу элпийн нийса йаздар а, аьзнийн схьаалар а кхочушдар. Ловзаран кепехь шардар «Билгалдинчу озана дош даладе»: (***Д**ада, ху**д**ар, бо**д**а, ба**д**)*. Массо а дешнашкахь муьлха аз ду цхьаттера хезаш? Оцу озана дош даладе: дашна йуьххьехь, йуккъехь, чаккхенгахь. Шардар: йалийнчу билгалонашца аьзнаш билгалдахар (барта). Шимма цхьаьна бен болх: билгалбинчу бухца аьзнаш тобанашка дерзор. Дош, дешдакъа билгалдар, коьртачу башхаллех (различие) кхетор.

			Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакъойн хIоттамна тIехь тергам. Дош сехьадаккхархьама дешдакъошка декъар. Дашехь маса дешдакъа ду билгалдар.
10.	**Графика** **(3 сахьт)**	Аз а, элп а. Аьзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш. ТIеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элпаш. Адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а, дийнатийн цIерашкахь а доккха элп. Нохчийн абат (алфавит): элпийн цIераш, церан хьалх-тIаьхьалла. Дешнийн къепйоза рогIаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар. Элпийн боцу графикин гIирсаш: дешнашна йукъара кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.	Долахь цIераш доккхачу элпаца йазйар. Долахьчу цIерех пайда а оьцуш, шимма цхьаьна предложенеш хIиттор. Дешнийн аьзнийн-элпийн хIоттаман моделаш хIиттор. Дешаран диалог «Дешнийн аьзнийн а, элпийн а хIоттам бустар». Шардар: дашехь маса дешдакъа ду билгалдар, дош дешдакъошка декъаран бакъонах кхетор. *е, ё, ю, я* элпийн маьIна билгалдаккхар. ТIеэцначу дешнашкахь бен лелаш доцчу элпийн *(ф, ё, ю, ы, щ)* цIе йаккхар, алар. Ловзаран кепехь шардар: «Дашах лаьцна дика хьан дуьйцур дара?», шардар кхочушдарехь, аьзнаш элпашца билгалдарх; дешан аьзнийн а, элпийн а хIоттамах барта къамелан алар хIотто хаар карадерзадо. Ловзар-къовсадалар «Карлайаккха абат» Шимма цхьаьна бен болх: йукъахдитина мукъа а, мукъаза а элпаш йукъа а хIиттош, дешнаш кхоллар. Предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккхачу элпан нийсайаздар. Шардар: Дешнашкахь йукъахдитина элпаш йукъахIиттор.
11.	**Орфоэпи** **(курсан массо декъехь Iамош йу)**	Аьзнаш а, аьзнийн цхьаьнадараш а алар: шала мукъаза *ккх, тт, лл, и.д.кх.*	Дешнашкахь йукъахдитина элпаш хIиттор. Шалха элпаш *ккх, тт, лл и.дI.кх.* дехха, цхьа аз санна, алар. Билгалдинчу элпан меттиг алфавитехь билгалйаккхар. Шардар: предложенехь дош нийса дIадеша, масала: Арахь *догIа ду. НеIаран догIа ду.*
12.	**Лексика** **а, морфологи а** **(4 сахьт)**	Дош меттан дакъа санна (довзийтар). Дош хIуманан, хIуманан билгалонан, хIуманан даран цIе санна (довзийтар). Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).	Дешаран диалог: Муьлхачу хаттаршна жоп дала тарло дешнаша? ХIума а, хIуманан билгало а, дар а гойту дешнаш (*мила? хIун? хIун дина? и.д.кх.)* хаттаршкахула къастор. Шардар: предложенешкахь тера, дуьхьал маьIна долу дешнаш карор а, кхин тIе лахар а *(йоккха-жима, лекха-лоха).* Шардар: *мила?* бохучу хаттарна жоп лун, адам билгалден а, *хIун?* бохучу хаттарна жоп лун, адам доцург билгалден а, дешнаш текстехь харжар. Шимма цхьаьна бен болх: *цхьаъ, шиъ, дуккха а* бохучу дешнашца дешнийн цхьаьнакхетарш хIиттор а, къамелехь царех нийса пайдаэцар а.

			Тобанашкахь болх: адам билгалден а, хIуманаш билгалйен а дешнаш довзар. Шимма цхьаьна бен болх: хIуманан цIе суьртаца цхьаьнайалор (*кхор, Iаж…);* дийнатийн цIераш церан суьрташца цхьаьнайалор (*цициг, жIаьла…*), и.дI.кх. Бос билгалбен цIе а, бос (бесан сурт) а цхьаьнабалор. Шимма цхьаьна бен болх: кху тайпа «*хIума + хIуманан билгало»* дешнаш цхьаьнадалор.
13.	**Синтаксис** **(3 сахьт)**	Дешнийн цхьаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар). Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хIиттор. Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дIайазйаран бакъонаш. МаьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенехь дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепах йохийна предложенеш йухаметтахIиттор. Цхьаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хIиттор. Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цIе а.	Предложенин схема йеша хаар. Предложени а, цуьнан схема а цхьаьнайалор. Билгалдинчу дешнашца а, схемица а предложенеш хIиттор. Хаттаран, айдаран, дийцаран, тIедожоран предложенеш дифференцировать йар. Шардар: предложенеш билгалйинчу иэшарца (интонаци) йешар. Шимма цхьаьна бен болх: кеп талхийна предложени нисйе (иэделлачу дешнех предложени кхолла), масала: *дахара, тхо, хьуьнах, селхана.* Шимма цхьаьна бен болх: текстан дакъош къастор, церан къастор нийса хиларх кхетор. Практикин болх: кеп талхийна текст схьайазйар, предложенийн кепаш нийса йалор (йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь хьаьркаш).
14.	**Орфографи а, пунктуаци а** **(5 сахьт)**	Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цIерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатийн цIерашкахь а; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, ден цIерашкахь, дийнатийн цIерашкахь *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь *я, ю, е, ё* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн *(хь, хI, кх, чI и т.д.)* нийсайаздар*; щ, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш. Текст схьайазйаран алгоритм.	Нийсайаздаран а, пунктуацин а бакъонаш Iамор. Цхьана могIанера вукху могIане даха аьтто хиларца дешнаш вовшашца дустар. Алар цхьаъ долуш, йазйар тайп-тайпана долчу дешнашна тIехь тергам, масала: *мотт, цIе, ча, мIара.* Шардар: долахь цIераш йукъахь йолу предложенеш дIайазйар. Кхолларалин тIедиллар: алгоритмана тIе а тевжаш, долахьчу цIерийн билгалбаьккхинчу барамца, «Сан доьзал» цIе йолу доккха доцу дийцар йазде.
15.	**Къамел кхиор** **(6 сахьт)**	Къамел адамашна йукъахь тIекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна.	Iаматан элементаш йовзар (форзац, шмуцтитул, чулацам, билламаш, дошам-йуххедиллар).

		Къамелехь дешан маьIна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цIе. Шен (долахь) текст хIоттор. ТIекеренан хьелаш: тIекеренан Iалашо, хьаьнца, мичахь кхочушхуьлу тIекере. Барта тIекеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хьажар, аудиозаписе ладогIар). Дешаран а, Iер-дахаран а хьелашкахь къамелан этикетан норманаш (маршала хаттар, Iодика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).	Адамийн дахарехь меттан а, къамелан а маьIнах, кхечу халкъийн меттанийн ларам беш, алар. Хьехархочун къамел хазарца тIеэцар. Къамелан гIуллакхдаран коьрта тайпанаш билгалдар*: ладогIар, дийцар (къамел дар), йоза, йешар.* Хезна текст йозанан кепехь схьайийцар. Къамелан дакъа санна текст, текстан коьрта билгалонаш йовзийтар. Текст а, предложени а вовшех къастор. БIаьрсица а, хазарца а текстера предложенеш къастор. ХIоттийнчу хьесапца цхьаьнайогIу барта а, йозанан а текст кхоллар. ЛадугIучу/йоьшучу текстана цIе харжар. 3-4 къаьстинчу предложенех текст хIоттор. Йозанехь предложенин кеп нийса кхочушйар (йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь тIадам). Предложенийн схемаш хIиттор а, кийча схемаш билгалйинчу предложенешца йустар а. Iамийна нийсайаздаран а, пунктуацин а бакъонаш йозанехь ларйар. Шимма цхьаьна бен болх: «Муьлха шеран хан дукхайеза хьуна?» темина диалог хIоттор. ТIекеренийн тайп-тайпана хьелаш гайтаран суьрташца болх *(маршалла хаттар, Iодика йар, баркалла алар, дехар дар)*, хIора хьолана догIу этикетан дешнаш харжар. Нохчийн гIиллакх-оьздангаллин лексикица диалог хIоттор. Ролашца ловзар «Хьеший бахкар»: ламасташца догIуш, хьеший тIеэцар. Шимма цхьаьна бен болх: «Цхьаьнакхетар» къамелхочуьнга могашалла, гIуллакх хаттар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) - 5 с.			

4. НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ
2 КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	1амийнарг карладаккхар.	3	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**3**	**0**	**0**	
2.1.	**Къамел.**	3	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**3**	**0**	**0**	
3.1.	**Аьзнаш а, элпаш а.**	15	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**15**	**1**	**0**	
4.1.	**Дош. Дешдакъа.**	7	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**7**	**1**	**0**	

5.1	**Предложени. Текст.**	24	1	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**24**	**1**	**1**	
6.1	**Дош. Предложени. Къамелан дакъош.**	16	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**16**	**0**	**0**	
7.1	**Гергара дешнаш.**	8	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**8**	**1**	**0**	
8.1	**1амийнарг карладаккхар.**	26	3	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**26**	**3**	**1**	
Программин сахьтийн барам		**102**	**7**	**2**	

4. НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ
3 КЛАСС

№п/п	Программин дакъойн а, темийн а ц1ераш.	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьта ш	Таллам ан белхаш	Кхолла раллин белхаш	
Дакъа 1. 1амийнарг карладаккхар.					
1.	Къамел. Текст. Предложени. Доларчу ц1ерашкахь доккха элп яздар. Цхьанаораман дешнаш.	6	1	0	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**6**	**1**	0	
Дакъа 2. Аьзнаш а, элпаш а.					
2.	Аз а,элп а вовшех муха къаьста? Аьзнаш а, элпаш а. Дош. Дешдакъа. Дош сехьадаккхар. Деха а, доца а мукъа аьзнаш. Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш. Къасторан хьаьркаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Дешан чаккхенгахь –Н яздар.	14	**0**	1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Дерриг:		**14**	**0**	**1**	
Дакъа 3. Предложени.					
3.	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш. Айдаран предложени. Т1еч1аг1дар. Подлежащи а, сказуеми а. Предложениа, дешнийн цхьанакхетарш а. Текст.	15	1	1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**15**	**1**	**1**	
Дакъа 4. Дешан х1оттам.					
4.	Орам. Орамехь шалха мукъаза элпаш яздар. Чаккхе. Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш яздар. Дешхьалхе. Дешхьалхе а, дешт1аьхье а. Суффикс.	18	1	1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**18**	**1**	**1**	
Дакъа 5. Къамелан дакъош.					
5.	Къамелан дакъош. Ц1ердешнийн терахьаш.	4	**0**	1	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru

Дерриг:		**4**	**0**	**1**	
Дакъа 6. Ц1ердош.					
6.	Ц1ердош. Доккхачу элпаца йазден ц1ердешнаш. Ц1ердешнийн терахьашца хийцадалар. Ц1ердешнийн классаш. Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар). Т1еч1аг1дар.	11	**0**	**0**	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**11**	**0**	**0**	
Дакъа 7. Билгалдош.					
7.	Билгалдош. Дуьхьал маь1на долу билгалдешнаш. Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш. Билгалдош т1еч1аг1дар.	8	1	**0**	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**8**	**1**	**0**	
Дакъа 8. Хандош.					
8.	Хандош. Хандешнийн хенашца хийцадалар. Хандешан билгалза кеп. Хандешнашца ЦА, МА нийсаяздар.	10	**0**	**0**	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru

					https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**10**	**0**	**0**	
Дакъа 9. Шарахь 1амийнарг карладаккхар.					
9.	Текст. Дешан х1оттам. Къамелан дакъош. Аьзнаш а, элпаш а. Ц1ердешнийн дожарш.	16	2	**0**	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		**16**	**2**	**0**	
Программин сахьтийн барам		**102**	**6**	**4**	

4. НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	1амийнарг карладаккхар	22	2	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**22**	**2**	**1**	
2.1.	**Ц1ердош**	16	1	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		16	1	1	
3.1.	**Билгалдош**	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		8	0	0	
4.1.	**Терахьдош**	3	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		3	0	0	

5.1	**Ц1ерметдош**	6	0	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**6**	**0**	**1**	
6.1	**Хандош**	10	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**10**	**1**	**0**	
7.1	**Чолхе предложенеш**	1	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**1**	**0**	**0**	
8.1	**Т1едерзар**	1	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		**1**	**0**	**0**	
9.1	1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар.	**18**	**1**	**0**	
Дерриг:		**18**	**1**	**0**	
Программин сахьтийн барам		**85**	**5**	**3**	

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1.Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.

2.Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 4класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.

3.Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

1..Эдилов С.Э. Ловзуш, Іема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.

5.Эдилов С. Э. Изложени язйан 1амор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.

6.Эдилов С. Э. Сочинени язйан 1амор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1о.

Хаамийн-ресурсийн латтор

1.Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus

2.Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL:https://desharkho.ru

3.Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru

Приложение 1
к рабочей программе учебного предмета «Родной (чеченский) язык»

ПОУРОЧНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ ПРОГРАММЫ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА «РОДНОЙ (ЧЕЧЕНСКИЙ) ЯЗЫК» ДЛЯ 1-4 КЛАССОВ

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Абатал хьалхара мур-7 сахьт						
1	Йоза йаздаран кеп а, цуьнан аг1онаш т1ера сизаш довзийтар.	1	0	0		https://urok95.ru/
2	Мог1анаш а, мог1анийн йаккъаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
3	Нийса сизаш хьекхар.	1	0	0		https://urok95.ru/
4	Деха а, доца а сизаш хьекхар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
5	Доца сизаш йукъахь т1адам	1	0	0		https://urok95.ru/
6	Лахахь,лакхахь хьаьвзина сизаш	1	0	0		https://urok95.ru/
7	Элпийн меженаш йазйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал мур - 50 сахьт						
8	Мог1анан а,доккха а элп «Аа».	1	0	0		https://desharkho.ru/
9	Мог1анан а,доккха а элп «Уу».	1	0	0		https://urok95.ru/
10	Мог1анан а,доккха а элп «Оо».	1	0	0		https://urok95.ru/
11	Мог1анан а,доккха а элп «Ии».	1	0	0		https://urok95.ru/
12	Мог1анан а, доккха а элп «Лл».	1	0	0		https://desharkho.ru/
13	Мог1анан а,доккха а элп «Мм».	1	0	0		https://urok95.ru/
14	Мог1анан а,доккха а элп «Сс».	1	0	0		https://urok95.ru/
15	Мог1анан а, доккха а элп «Рр».	1	0	0		https://desharkho.ru/

16	Мог1анан а,доккха а элп «Хх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Мог1анан а,доккха а элп «Бб».	1	0	0		https://urok95.ru/
18	Мог1анан а,доккха а элп «Дд».	1	0	0		https://desharkho.ru/
19	Мог1анан а,доккха а элп «Ее».	1	0	0		https://urok95.ru/
20	Мог1анан а,доккха а элп «Нн».	1	0	0		https://desharkho.ru/
21	Мог1анан а,доккха а элп «Тт».	1	0	0		https://urok95.ru/
22	Мог1анан а,доккха а элп «Вв».	1	0	0		https://desharkho.ru/
23	Мог1анан а,доккха а элп «Зз».	1	0	0		https://urok95.ru/
24	Мог1анан а,доккха а элп «Йй».	1	0	0		https://urok95.ru/
25	Мог1анан а,доккха а элп «Кк».	1	0	0		https://desharkho.ru/
26	Мог1анан а,доккха а элп «Пп».	1	0	0		https://urok95.ru/
27	Мог1анан а,доккха а элп «Ээ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	Мог1анан а,доккха а элп»Шш»	1	0	0		https://desharkho.ru/
29	Мог1анан а,доккха а элп «Цц».	1	0	0		https://urok95.ru/
30	Мог1анан а,доккха а элп «1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
31	К1еда хьаьрк «Ь» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
32	Къасторан хьаьрк «Ъ» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
33	Мог1анан а,доккха а элп «ХЬ хь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
34	Мог1анан а,доккха а элп «КХкх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
35	Мог1анан а,доккха а элп «КЪ къ».	1	0	0		https://urok95.ru/
36	Мог1анан а,доккха а элп «Гг».	1	0	0		https://urok95.ru/

37	Мог1анан а, доккха а элп «Г1г1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	Мог1анан а, доккха а элп Аь аь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
39	Мог1анан а,доккха а элп «ОЬоь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
40	Мог1анан а,доккха а элп «УЬуь».	1	0	0		https://urok95.ru/
41	Мог1анан а,доккха а элп «Чч».	1	0	0		https://desharkho.ru/
42	Мог1анан а,доккха а элп «Ч1ч1».	1	0	0		https://urok95.ru/
43	Мог1анан а,доккха а элп «Т1т1».	1	0	0		https://urok95.ru/
44	Мог1анан а,доккха а элп «Жж».	1	0	0		https://desharkho.ru/
45	Мог1анан а,доккха а элп «Х1х1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
46	Мог1анан а,доккха а элп «К1к1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
47	Мог1анан а, доккха а элп «Юю».	1	0	0		https://urok95.ru/
48	Мог1анан а, доккха а элп «ЮЬюь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
49	Мог1анан а, доккха а элп «Яя».	1	0	0		https://urok95.ru/
50	Мог1анан а, доккха а элп «ЯЬяь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
51	Мог1анан а,доккха а элп «Ц1ц1».	1	0	0		https://urok95.ru/
52	Мог1анан а,доккха а элп «П1п1».	1	0	0		https://urok95.ru/
53	Мог1анан а,доккха а элп «Фф».	1	0	0		https://urok95.ru/
54	Мог1анан а,доккха а элп «Ёё».	1	0	0		https://urok95.ru/
55	Мог1анан а,доккха а элп «Щщ».	1	0	0		https://desharkho.ru/

56	Элп «Ы».	1	0	0		https://urok95.ru/
57	Нохчийн алфавит.	1	0	0		https://urok95.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхьара мур- 11 сахьт						
58	Дешнаш, предложенеш йазйар.	1	0	0		https://urok95.ru/
59	Дош дехьадаккхар	1	0	0		https://urok95.ru/
60	Текст. Предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/
61	Уьн т1ера текст схьаязйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Талламан болх.	1	1	0		Талламан болх.
63	Г1алаташ т1ехь болх 1амийнарг т1ечаг1дар.	1	0	0		https://urok95.ru/
64	Шен школах лаьцна муха дийца деза.	1	0	0		https://urok95.ru/
65	Винчу денца декъал муха ван веза.	1	0	0		https://desharkho.ru/
66	Муха дийца деза х1ума муьлхачу басахь йу.	1	0	0		https://urok95.ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		**66**	**1**	**0**		

ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ
2 класс

№ раг1	Урокан чулацам	Сахьтийн барам			Терахь		Электронни дешаран ресурс
		дерриг	Талла ман белхаш	Кхолла-раллин белхаш	2а	2в	
1амийнарг карладаккхар-3 с.							
1	1амийнарг карладаккхар.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
2	1амийнарг карладаккхар.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
3	1амийнарг карладаккхар.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
Къамел-3 с.							
4	Къамел.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
5	Къамел.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
6	Къамел.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
Аьзнаш а, элпаш-15 с.							
7	Аьзнаш а, элпаш а.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/
8	Аьзнаш а, элпаш а.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
9	Мукъа аьзнаш а , элпаш а.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
10	Мукъа аьзнаш а , элпаш а.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
11	Мукъа аьзнаш а, церан элпийн билгалонаш а.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
12	Элпаш э, е йукъадог1у дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
13	Элпаш э, е йукъадог1у дешнаш.	**1**	**1**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

14	Мукъаза аз А, элп А.Й.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
15	Элпаш я,яь,ю,юь йукъадог1у дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
16	Элпаш я,яь,ю.юь йукъадог1у дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/
17	Элпаш я,яь,ю.юь йукъадог1у дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
18	Мукъаза аьзнаш а,уьш элпашца билгалдар.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
19	Мукъаза аьзнаш а,уьш элпашца билгалдар.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
20	Нохчийн абат	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/
21	Нохчийн абат	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
Дош. Дешдакъа-7 с.							
22	Талламан диктант	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
23	Г1алаташ т1ехь болх. Дош а, дещдакъа а	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/ https://urok95.ru
24	Дош а, дещдакъа а	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
25	Дош а, дещдакъа а	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
26	Дешнаш сехьадахар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
27	Дешнаш сехьадахар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
28	Дешнаш сехьадахар						https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
Предложени. Текст. 24 с.							
29	Предложени.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
30	Предложени.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
31	Текст.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/
32	Текст.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha

33	Текст.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
34	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уьш йозанехь билгалдахар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
35	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уьш йозанехь билгалдахар	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
36	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уьш йозанехь билгалдахар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
37	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уьш йозанехь билгалдахар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
38	Мукъаза шиъ шалха элп хьалха-т1аьхьа нисделча нийсаяздар	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/ https://urok95.ru
39	Мукъаза шиъ шалха элп хьалха-т1аьхьа нисделча нийсаяздар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
40	Барта «1а» ц1е йолу дийцар х1оттадар. (аг1о 68)	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
41	Дехий, доций мукъа аьзнаш, уьш йозанехь билгалдахар а.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
42	Дехий, доций мукъа аьзнаш, уьш йозанехь билгалдахар а.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
43	ЕВ,ОВ,АЬВ юкъадог1у дешнаш нийсайаздар.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
44	ЕВ,ОВ,АЬВ юкъадог1у дешнаш нийсайаздар.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
45	Талламан диктант	**1**	**1**	**0**			Диктант
46	Г1алаташ т1ехь болх. Зевне а, къора а мукъаза аьзнаш а.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m

47	Зевне а, къора а мукъаза аьзнаш а.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
48	Элпаш Ь,Ё,Ф,Щ юкъадог1у дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
49	Элпаш Ь,Ё,Ф,Щ юкъадог1у дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
50	Мукъаза аз а, элп а ъ.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
51	Мукъаза аз а, элп а ъ.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
52	Мукъаза аз а, элп а ъ.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/
Дош. Предложени. Къамелан дакъош 16 с.							
53	Дош а, предложени а.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
54	Дош а, предложени а.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
55	Х1уманаш билгалйен дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/
56	Х1уманаш билгалйен дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
57	Х1уманаш билгалйен дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
58	Доккха элп	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
59	Доккха элп	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
60	Дешт1аьхьенаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
61	Дешт1аьхьенаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
62	Дешт1аьхьенаш	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/
63	Х1уманийн дар билгалден дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
64	Х1уманийн дар билгалден дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
65	Х1уманийн дар билгалден дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/ https://urok95.ru
66	Х1уманийн билгало гойту дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
67	Х1уманийн билгало гойту дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
68	Х1уманийн билгало гойту дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

Гергара дешнаш 8 с.							
69	Гергара дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
70	Гергара дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
71	Гергара дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
72	Т1ерасхьайазйар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
73	**Талламан болх**	**1**	**1**	**0**			Диктант
74	Г1алаташ т1ехь болх. Гергара дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
75	1амийнарг т1еч1аг1дар.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
76	1амийнарг т1еч1аг1дар.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
1амийнарг карладаккхар 26 с.							
77	Предложени	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
78	Предложени	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
79	Нохчийн абат.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
80	Нохчийн абат.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/
81	Дешнаш сехьадахар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
82	Дешнаш сехьадахар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
83	Дехий, доций мукъа аьзнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
84	Дехий, доций мукъа аьзнаш	**1**	**0**	**0**			https://desharkho. ru/
85	Мукъаза шиъ шалха элп хьалха-т1аьхьа нисделча нийсаяздар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
86	Мукъаза шиъ шалха элп хьалха-т1аьхьа нисделча нийсаяздар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
87	Х1ума билгалйеш долу дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m

88	Х1ума билгалйеш долу дешнаш.	**1**	**0**	**0**			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
89	Дешт1аьхьенаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
90	Дешт1аьхьенаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
91	Суьрта т1ехь барта дийцар х1оттор (аг1о 132)	**1**	**0**	**0**			://desharkho https.ru/ https://urok95.ru
92	Х1уманийн дар билгалден дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
93	Х1уманийн дар билгалден дешнаш	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
94	Текст	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
95	Текст	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
96	Парг1ат диктант (аг1о № 136)	**1**	**1**	**0**			Диктант
97	Т1ерасхьаязъяр(аг1о № 137)	**1**	**1**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
98	Шеран талламан болх.	**1**	**1**	**0**			Диктант
99	Г1алаташ т1ехь болх	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha
100	Тестировани	**1**	**1**	**0**			
101	Шарахь1амийнарг т1еч1аг1дар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
102	Шарахь1амийнарг т1еч1аг1дар	**1**	**0**	**0**			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosha m
Программица сахьтийн барам		**102**	**7**	**2**			

ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

3 класс

№	Урокан тема.	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Тал-ла-ман белхаш	Кхол-лараллин белхаш		
1амийнарг карладаккхар. 6с.						
1	Къамел.	1	0	0		https://desharkho.ru/
2	Текст.	1	0	0		www.urok95/ru
3	Предложени.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
4	Доларчу ц1ерашкахь доккха элп яздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
5	Талламан диктант.	1	1	0		Диктант
6	Г1алаташ т1ехь болх бар. Цхьанаораман дешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Аьзнаш а, элпаш а. 14 с.						
7	Аз а,элп а вовшех муха къаьста?	1	0	0		https://desharkho.ru/
8	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		www.urok95/ru
9	Дош. Дешдакъа. Дош сехьадаккхар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
10	Деха а, доца а мукъа аьзнаш.	1	0	0		www.urok95/ru
11	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
12	Изложени «Бух1анан к1орни». Аг1о-28. (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/
13	Изложени «Бух1анан к1орни».	1	0	1		Изложени
14	Г1алаташ т1ехь болх бар. Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
15	Къасторан хьаьркаш.	1	0	0		www.urok95/ru
16	Къасторан хьаьркаш.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
17	Доца шеконан мукъа аьзнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
18	Доца шеконан мукъа аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

19	Дешан чаккхенгахь –Н яздар.	1	0	0		www.urok95/ru
20	Дешан чаккхенгахь –Н яздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
Предложени. 15с.						
21	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш.	1	0	0		www.urok95/ru
22	Талламан диктант.	1	1	0		Диктант
23	Г1алаташ т1ехь болх бар. Дийцаран а, хаттаран а предложенеш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
24	Айдаран предложени.	1	0	0		www.urok95/ru
25	Т1ечIаг1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		www.urok95/ru
27	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
28	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
29	Изложени «Ч1ерий лецар». (аг1о 58-59) (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30	Изложени «Ч1ерий лецар».	1	0	1		Излодени
31	Г1алаташ т1ехь болх бар. Предложениа, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
32	Предложениа, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		www.urok95/ru
33	Предложениа, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
34	Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/
35	Текст.	1	0	0		www.urok95/ru
Дешан х1оттам. 18 с.						
36	Орам.	1	0	0		www.urok95/ru
37	Орам.	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	Суьрта т1ехь барта дийцар х1оттор. (аг1о 74, шардар 146)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
39	Орамехь шалха мукъаза элпаш яздар.	1	0	0		www.urok95/ru
40	Орамехь шалха мукъаза элпаш яздар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
41	Чаккхе.	1	0	0		https://desharkho.ru/
42	Чаккхе.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

43	Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш яздар.	1	0	0		www.urok95/ru
44	Дешхьалхе.	1	0	0		www.urok95/ru
45	Дешхьалхе.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
46	Дешхьалхе.	1	0	0		www.urok95/ru
47	Талламан диктант.	1	1	0		Диктант
48	Г1алаташ т1ехь болх бар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
49	Дешхьалхе а, дешт1аьхье а.	1	0	0		www.urok95/ru
50	Дешхьалхе а, дешт1аьхье а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
51	Изложени «Ши газа». (аг1о 94). (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
52	Изложени «Ши газа». (аг1о 94).	1	0	1		Изложени
53	Г1алаташ т1ехь болх бар. Суффикс.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Къамелан дакъош. 4с.						
54	Къамелан дакъош.	1	0	0		www.urok95/ru
55	Къамелан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/
56	Сочинени (аг1о 106, шардар 214)	1	0	1		Сочинени
57	Ц1ердешнийн терахьаш.	1	0	0		www.urok95/ru
Ц1ердош. 11 с.						
58	Ц1ердош.	1	0	0		www.urok95/ru
59	Ц1ердош.	1	0	0		https://desharkho.ru/
60	Доккхачу элпаца йазден ц1ердешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61	Ц1ердешнийн терахьашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95/ru
62	Ц1ердешнийн терахьашца хийцадалар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
63	Ц1ердешнийн классаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
64	Ц1ердешнийн классаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
65	Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		www.urok95/ru
66	Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		https://desharkho.ru/
67	Ц1ердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		www.urok95/ru

68	Т1ечІаг1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Билгалдош. 8 с.						
69	Билгалдош.	1	0	0		www.urok95/ru
70	Билгалдош.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
71	Дуьхьал маь1на долу билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95/ru
72	Дуьхьал маь1на долу билгалдешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
73	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95/ru
74	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
75	Талламан диктант.	1	1	0		Диктант
76	Г1алаташ т1ехь болх бар. Билгалдош т1ечІаг1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Хандош. 10 с.						
77	Хандош.	1	0	0		www.urok95/ru
78	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/
79	Хандош.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
80	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95/ru
81	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
82	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		www.urok95/ru
83	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
84	Хандешнашца ЦА, МА нийсаяздар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
85	Хандешнашца ЦА, МА нийсаяздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
86	1амийначун хаарш-зийер аг1о № 173-174.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Шарахь 1амийнарг карладаккхар. 16с.						
87	Шарахь 1амийна теманаш карлайахар.	1	0	0		www.urok95/ru
88	Шарахь 1амийна теманаш карлайахар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
89	Текст.	1	0	0		www.urok95/ru
90	Т1ера схьайазйар. (аг1о 179)	1	1	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
91	Дешан х1оттам.	1	0	0		www.urok95/ru
92	Дешан х1оттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/

93	Суьрта т1ехь барта дийцар х1оттор. (аг1о 182)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
94	Т1ец1аг1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
95	Къамелан дакъош.	1	0	0		www.urok95/ru
96	Къамелан дакъош.	1	0	0		www.urok95/ru
97	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		www.urok95/ru
98	Талламан диктант.	1	1	0		Диктант
99	Г1алаташ т1ехь болх бар. Т1ец1аг1дар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
100	Ц1ердешнийн дожарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
101	Ц1ердешнийн дожарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
102	Шарахь Іамийнарг тІечІагІдар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Программица сахьтийн барам		102	6	4		

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс.
		Сахьт	Тал-ла-ман бел-хаш	Кхол-лараллин белхаш		
1амийнарг карладаккхар-22с.						
1	1амийнарг карладаккхар	1	0	0		https://desharkho.ru/
2	Дош. Предложени. Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
3	Предложенин меженаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
4	Текстийн тайпанаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
5	Аьзнаш а, элпаш а. Дешдакъа.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
6	Талламан болх (входной)	**1**	**1**	**0**		Диктант
7	Г1алаташ т1ехь болх Аьзнаш а, элпаш а. Дешдакъа.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
8	Дешан х1оттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
9	Дешан х1оттам	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
10	Чолхе дешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
11	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дешт1аьхье.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

12	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дешт1аьхье.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
13	Къасторан ь,ъ хьаьркаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
14	Къамелан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
15	Къамелан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
16	Талламан болх	1	1	0		Диктант
17	Г1алаташ т1ехь болх. . Предложенин цхьанатайпа нара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
18	Предложенин цхьанатайпанара меженаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
19	Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
20	Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
21	Изложенина кечам бар (аг1о 43).	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
22	Изложени. ШЕРАН ЗАМАНАШ.	1	0	1		Изложени
Ц1ердош-16с.						
23	Г1алаташ т1ехь болх бар. Ц1ердош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
24	Ц1ердешнийн дожарш.Ц1ерниг дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

25	Доланиг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
26	Лург дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
27	Дийриг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
28	Коьчалниг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
29	Хотталург дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
30	Меттигниг, дустург дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
31	Ц1ердешнийн легарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
32	Ц1ердешнийн легарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
33	Талламан болх.	1	1	0		Диктант
34	Г1алаташна т1ехь болх.1амийнарг т1еч1аг1дар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
35	Ц1ердешнийн дукхаллин терахь.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
36	Сочинени «1а» (аг1о 73) (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
37	Сочинени «1а»	1	0	1		Сочинени
38	Г1алаташна т1ехь болх Ц1ердешнийн дукхаллин терахь.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Билгалдош-8с.						
39	Билгалдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/

						https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
40	Лааме а,лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
41	Лааме а,лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
42	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
43	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
44	Билгалдешнийн хьалхара легар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
45	Билгалдешнийн шолг1а легар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
46	Карладаккхар,т1еч1аг1дар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Терахьдош-3с.						
47	Терахьдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
48	Масаллин а, рог1аллин а терахьдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
49	Масаллин а, рог1аллин а терахьдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Ц1ерметдош-6с.						
50	Ц1ерметдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
51	Йаххьийн ц1ерметдешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

52	Йаххьийн ц1ерметдешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
53	Изложени («Ши накъост» аг1о 107) (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
54	Изложени «Ши накъост»	1	0	1		Изложени
55	Г1алаташна т1ехь болх. Ц1ерметдош т1ец1агдар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Хандош-10с.						
56	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
57	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
58	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
59	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
60	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
61	Хандешан карара хан.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
62	Хандешан йахана хан.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
63	Хандешан йог1у хан.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
64	Талламан диктант	1	1	0		Диктант
65	Г1алаташна т1ехь болх бар. Хандешнашца ца,ма нийсайаздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

Чолхе предложени-1с.						
66	Чолхе предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Т1едерзар-1с.						
67	Т1едерзар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
1амийнарг карладаккхар,т1еч1аг1дар-18с.						
68	1амийнарг карладаккхар. Предложени.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
69	1амийнарг карладаккхар. Предложени.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
70	Дешан х1оттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
71	Дешан х1оттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
72	Къамелан дакъош. Ц1ердош	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
73	Къамелан дакъош. Ц1ердош	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
74	Билгалдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
75	Билгалдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
76	Талламан диктант	1	1	0		Диктант
77	Г1алаташ т1ехь болх бар. Терахьдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
78	Терахьдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

79	Ц1ерметдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/
80	Ц1ерметдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
81	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
82	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
83	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
84	1амийнарг т1ечiаг1дар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
85	Шарахь 1амийначун жам1 дар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		85	5	3		

Приложение 2
к рабочей программе учебного предмета «Родной (чеченский) язык»

ФОНДЫ
ОЦЕНОЧНЫХ СРЕДСТВ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА
«РОДНОЙ (ЧЕЧЕНСКИЙ) ЯЗЫК»
ДЛЯ 1-4 КЛАССОВ

Паспорт
фонда оценочных средств
по предмету «Родной (чеченский) язык»

№ п/п	Наименование оценочного средства	Триместр	Разработчик
1 класс			
4	Талламан болх «Школан беш».	Шеран	

Чеченский язык

Талламан болх «Школан беш».

Школан йоккха беш ю. Дукха дитташ ду бешахь. Дешархоша белхаш бо бешахь. Цара дика 1алашйо иза. Цундела дитташ т1е стоьмаш а латабо.

Паспорт
фонда оценочных средств
по предмету «Чеченский язык»

№ п/п	Наименование оценочного средства	Триместр	Представление оценочного средства в фонде
		2 класс	
1	Чуваларан (входной) талламан болх. «Дешархо»	I	1амийнарг карладакхар. «Аьзнаш а, элпаш а»
2	Талламан болх«Тхан школа»	I	«Дош. Дешдакъа.»
3	Талламан болх «Хьоза»	II	«Предложени. Текст.»
4	Изложени «1а»	II	«Предложени. Текст.»
5	Талламан болх «Тхан цициг»	III	«Гергара дешнаш.»
6	Талламан болх «Комарийн дитт»	III	«1амийнарг карладаккхар.»
7	Талламан болх «Парг1ат»	III	«1амийнарг карладаккхар.»
8	Т1ерасхьайазйар (аг1о. 132) «Аьхка хьуьнхахь»	III	«1амийнарг карладаккхар»
9	Тестировани.	III	«1амийнарг карладаккхар»

1 чийрик

Чуваларан (входной) талламан болх. «Дешархо»

«Дешархо»

Со дешархо ву. Ас дика доьшу. Ас нанна г1о до. Нанас суна, дика к1ант ву, олу. Со школе т1аьхьа цавуьсу.

Таллман болх «Тхан школа»

«Тхан школа»

Тхан школа хазачу меттехь йу. Школан кораш даккхий ду. Корашна т1ехь зезагаш лаьтта. Оха царна хи туху. Хаза дутхан класса чохь. Оха дика доьшу.

2 чийрик

Талламан болх «Хьоза»

«Хьоза»

Тхан кертахь кест-кеста жима хьозаго.Изатхан кора йуххе охьахуу.Цо хаза эшарш лоькху.Ас цуьнга ладоьг1у.Иза соьх цакъаьхка. Ас цунна цуьргаш тосу.

Изложени «1а»

Т1едеана шийла 1а. Денош дацделла, буьйсанаш йахйелла. Арахь диллина ло ду.Стиглара охьаэга лайн чимаш. Лайно хьулдина латта, тхевнаш, дитташ. Арахь ловзу бераш. Берийн ловзарш ч1ог1а пайде ду могашаллина. Х1аваэхь левзича цамгарш ца лехьайо. Берашна 1а ч1ог1а хазахета.

3 чийрик

Талламан болх «Тхан цициг»

«Тхан цициг»

Ч1ог1а харцхьара ду тхан цициг. Кхоссалой маьнги т1е долу иза, кора т1е долу, йуха маьнги к1ел лечкъа. Мачаш т1ейухуш вахьахиъча, ботинкийн чимчарг1аш ийзадо цо.Данне а дац тхан цициг цхьана метта соцуш.

Талламан болх «Комарийн дитт»

«Комарийн дитт»

Тхан кертахь комарийн дитт ду.Со цунна т1е валало. Ас га дегийча, комарш дитта к1ел охьаоьгу. Нанас,йишас шаршу а лоций, царна а эгайо ас комарш.Тхан дитта т1ера комарш ч1ог1а мерза йу.

Грамматически 1едиллар

1.Шала элпашна к1ел сиз хьакха

2.Дешт1аьхьена к1ел ши сиз хьакха

Талламан болх «Парг1ат»

Чекхдолуш ду дешаран шо. Х1инца тхан хаарш алсам ду. Тхуна йеша а, йаздан а, ладог1а а, дагардан а, ойла йан а хаьа. Кхин а тхуна г1иллакхе хила а, вовшашца тергаме хила а 1емина. Кест-кеста г1о дора оха баккхичарна, доттаг1ашна. Девнаш ца даха а, дегабаамаш ца бан а г1иртира.

Талламан болх «Аьхка хьуьнхахь»

Дика а, дег1ана аьхна а хуьлу аьхка хьуьнхахь. Дитташа баьццара духар дуьйхина. Бецийн а, хьуьнан ц1азамийн а хаза хьожа йог1у. «Х1ут-тут» бохуш, цхьана дитта т1ера вукху дитта т1е хуьйшуш, лела карзахе х1уттуташ.

4 чийрик.

Тестировани.

1.Муха къаьста вовшех къора а, зевне а мукъаза аьзнаш?

2. Д1айазде зевне аьзнаш:

3.Ц1ечу къоламца къора а, сийначу къоламца зевне мукъаза аьзнаш билгалде: Дуй-туй, дай-тай, гема-рема, гала-кара, бен-пен, заг1а-саг1а, жа1ар-шахьар, вас-фас.

Паспорт
фонда оценочных средств
по дисциплине «Родной (чеченский)язык»

№ п/п	Наименование оценочного средства	Триместр	Контролируемые разделы
	3 класс		
1	Талламанболх «Тхан школа».	I	1амийнарг карладаккхар. Предложени. Дош. Къамел
2	Изложени «Бух1анан к1орни»	I	Аьзнаш а, элпаш а.
3	Талламан болх «Синтарш».	II	Предложени
4	Изложени «Ч1ерий лецар»	II	Предложени
5	Талламан болх «Хьайбанаш»	II	Дешан х1оттам
6	Изложени «Ши газа»	II	Дешан х1оттам
7	Сочинени «1а» аг1о. 106	III	Къамелан дакъош
8	Талламан болх «Олхазаран баннаш»	III	Билгалдош
9	Талламан болх «Салазаш хахкар»	III	Шарахь 1амийнарг карладаккхар
10	Талламан болх «Хаза книжка»	III	Шарахь 1амийнарг карладаккхар

1 чийрик

Талламан болх «Тхан школа»

Тхан школа.

Тхан школа ломана йуххухь йу. Тхан школан школан йоккха беш йу. Дика 1алаш йо иза школо. Тхан школаца йоьхье йалла лулара школа. Оха тхешан школан дозалла до. Со школе т1аьхьа ца вуьсу цкъа а. Тхан школал хаза школа йац йоккхачу йуьртахь.

Грамматически т1едиллар:

1.Хьалхарчу предложенехьбидгалйахакоьртамеженаш

Изложени «Бух1анан к1орни»

Аьхка со хьуьнхо волчу вахара. Цуьнан ц1а хьуьнна гена доцуш дара. Хьуьнхахь суьйранна бух1анан шок хезира.

Бена чохь бух1анан к1орни йара. Цуьнан т1ам бойнера. Оха бух1анан к1орни тхаьш долчу схьайеара.

Бух1анан к1орни тойелира. Оха иза д1ахийцира. К1орни шен ненаца д1айахара.

Талламан болх «Синтарш»

Синтарш.

Дешархоша школан бешахь стоьмийн синтарш дийг1ира. Урамийн йистошца а дийг1ира царауьш. Синтаршкестахьалакхуьурду. Цара 1индаг1 латторду. Царастоьмашлурбу. Синтарийн г1айга бешхирбудешархой. Царнашайн школа а, шайн юрт а хазахилалаьа.

Грамматически т1едиллар:

1. Мукъашалхаэлпашюкъахь долу дешнашсхьаязде.

Изложени «Ч1ерий лецар»

Ширваний, Ризванний ч1ерий леца 1амо т1е вахара. Дика меттиг а лехна, 1ома чу м1ерий тесира цу шимма. Ширванис м1ара сиха хьалатуьйхира. Боккха ч1ара баьккхира цо.

2 Чийрик.

Талламан болх «Хьайбанаш»

Хьайбанаш.

Гуьйрейоьлча, арахьшелъелира. Дитташ т1ехь мажъеллахьайбанашкхозу.

Хьайбастоьмехмассарел т1аьхьа кхуьу.

Дуьххьаралотесчасхьаяьхнахьайбанашмерзахуьлу. Мадъеллахьайбанаш догдог1уш юужимчуХьамида.

Грамматически т1едиллар:

. 1. Къасторанхьаьркашйолудешнашсхьаязде.

2.Сехьадаха мадеззара декъадешнаш: дитташ, дуьххьара, жимчу.

Изложени «Ши газа»

Ши газа хиллера хьекъал долуш. Ламана басахь, готтачу г1ашлойн новкъахь, дуьхь-дуьхьал кхетта и шиъ. Цу некъана цхьана аг1ор к1орга 1ин хилла, вукху аг1ор ломанан берд хилла. Вовшашца морзахъйалалур йоцуш хилла и шиъ. Лаьттина и шиъ, ойла йина-йина. Т1аккха цхьа газа гор йижина, бердах д1атаь1на. Важа газа, ларлуш цун т1ехула дехьайаьлла. Йижина йолу газа, хьала а г1аьттина, д1айахана.

Сочинени «1а»

3 Чийрик.

Талламан болх «Олхазаршна баннаш»

Олхазаршна баннаш.

Бовхачумахка д1адахана олхазарш б1аьсте яьлча юхадог1у. Аннийнкескехцарнабаннаш до бераша. Т1аккха дитташ т1ехь уьш д1ач1аг1до. Олхазаршбошмийн доттаг1ий ду. Дитташталхошйолуса долу х1уманаш юуцара. Олхазаршбошмашкаралелхомегардац. Уьш, мелхо а, т1ек1адо х1ума дан деза.

Грамматически т1едилларш.
1.Хьалхарчу предложенехьбилгалъяхакоьртамеженаш.
2.Дешнийн х1оттам къастабе
1-ра вариант: таллархо, д1адеш**а,** урам**аш**
2-г1а вариант: яздархо, схьакхеч**и**, къолам**ца**.

Талламан болх «Салазаш хехкар»

Салазаш хехкар.

Берашсатийсина 1аьнан каникулаш т1екхечира. Салазаш а эцна, гу т1е дахарабераш.Кху 1ай лодуккха а диллинера.

Гу т1ера чу салазхахкацхьа а цаваьхьара. Массарел а шамайрагайта г1ерта Лоьмахьалхавелира. Чухийцирацошеенсалаз. Лаха чу кхаччалц дика вахараиза. Иза цигахьохьакхийтира. Ло к1еда хиларна лаза ца вира.
Т1аккха вукхубераша а хаьхкирашайнсалазаш.

Грамматичеки т1едиллар.

1.Гергарадешнашкараде, орамкъастабе: *ламанхо, зурманча.*

2. Т1аьхьара предложении меженашца тала.

4 Чийрик

Талламан болх «Хаза книжка».
Хаза книжка.

Книжки т1ерачу суьрташка хьоьжуш самукъадолура Санетан, ша жима йолуш. Х1инца ,деша а 1емина, книжканаш йоьшу цо. Суьрташка хьежарел самукъане хиллера уьш ешар. Дуккха а керланигдевзирацуннакнижкашйоьшуш.
Хьоцкъа а хиллавоцучумахкакхачавокнижкано, кхечукъаьмнийн г1иллакхаш а довзуьйту.

Грамматически т1едиллар .
1.Хьалхарчу предложенехьбидгалдаха ц1ердешнаш

Паспорт
фонда оценочных средств
по предмету «Родной (чеченский) язык»

№ п/п	Наименование оценочного средства	Четверть	Контролируемые разделы (темы) предмета
		4 класс	
1	Талламанболх «Хьуьнах дахар»	I	1аминарг карладакхар. Предложени.
2	Талламанболх «Шовда»	I	1аминарг карладакхар. Предложени.
3	Изложени «Шеран заманаш»	II	1аминарг карладакхар. Предложени.
4	Талламан болх «Ши борз»	II	Ц1ердош
5	Сочинени «1а» аг1о. 73	III	Ц1ердош
6	Изложени «Ши накъост»	III	Ц1ерметдош
7	Талламан болх «Лар толу ж1аьла».	III	Хандош
8	Талламан болх «Доттаг1алла»	III	1аминарг карладакхар.

1 чийрик

Талламан болх

Хьуьнах дахар.

Сарахьохатхешан т1оьрмигаш кечдира. 1уьйранна тхоновкъадевлира.Тхоьцатханхьехархо а вара. Сада1а билгалъяьккхинчуметтехьсевциратхо. Амматханнакъосташна дика некъкарийра. Тхооцуновкъа д1адахара. Таьххьара а сада1а боккха 1ам болчохьсевциратхо. Ц1еххьана тхунахезирабердоьлхуш. Тходевддацигадахара.Жима ши йо1 тилаеллахиллера. Оха и шиъновкъаяьккхира.

Грамматически т1едиллар:

1.Пхоьалг1а предложении меженашцаталла. Дешнийнцхьанакхетаршсхьаязде.

2.Шолг1ачу предложенехькъамеландакъошбилгалдаха.

3. Схьаяздемукъазашалхаэлпашцхьананисделладешнаш.

Талламан болх

Шовда.

Тхуна гена доцуш шовда ду. Шовданан хи шийла хуьлу. Тхан йуьртахоша мала хи кхоьхьу. Баккхийчу наха шовданан го тобеш белхаш бо. Оха, бераша, лардо шовда бехдарх. Хи ц1ена хилча, цамгарш а йевр йац. Иза тхуна школехь а хьоьху.

Шовданна чу хьаьжча, бухара г1ум а, кегий т1улгаш а гуш хуьлу. Сирла ду шовданан хи.

Грамматически т1едиллар.

1. Хьалхара предложении меженашцаталла.
2. Йоьалг1ачу предложенехьдолчу ц1ердешнийн дожар ,легар, терахькъастаде.
3. Шайцадолчу ц1ердешнашца схьаязъекхоъ дешт1аьхье.
4. Фонетически талла дош «шело».

2 чийрик.

Изложени.

Шеран заманаш.

Аьхке уггар а хаза хан йу. Бераш хьуьнах оьху, хи чохь луьйчу. Уьш майданахь ловзу. Къегина кхетта малх хуьлу.

Мел хаза йу гуьйренан беш! Меллаша оьгу можа г1аш лаьтта. Царна хала ду диттех д1акъаста. Ткъа дитташ, йахь д1а ца йала, ца хоуьйту шайна хала дуйла. Уьш меллаша доьлху.

Ткъа 1а ирча ду?

Меллаша дог1у ло. Хьийза а хьийзаш, халха а дуьйлуш, оьгу лайн чимаш. Бераша салазаш хоьхку. Лайн мижаргех ловзу.

Б1аьсте а йацх1умма а оьшуш. 1а чекхдаллалц са ца тохалуш хьалакъеда къона буц, кегий г1аш. Ло деша. Г1овг1анца охьахьовду хин татолаш. Массо а х1ума денло.

Талламан болх

Ши борз.

Со вара новкъа вог1уш. Т1ехьа цхьа г1овг1а хезира сунна. Мохьхьоькхуш вверг жадажош волу цхьа жима к1ант вара. Иза вара, цхьанхьа д1ахьежош п1елг а болуш, арахулаведдавоьдуш.

Д1ахьаьжначу сунна гира:арахулаеддайоьдура ши борз: цхьаъ-йоккхий, важа-жимий.

Цергашцасхьалаьцна ког а болуш ,жимачобукъа т1ехь хьош 1ахар бара. Йоккханиг яра т1аьхьах1оьттина йоьдуш.

Суна берзалойма-гиннехь, со а жа1уьнца царна т1аьхьа ведира.Охашиммо а мохь бета болийра. Оха хьоькхумохь а хезна, шайца ж1аьлеш а долуш, нах баьхкира.

Л. Толстой.

Грамматически т1едиллар.

1. Шолг1а предложении меженашцаталла.
2. Х1оттамца талладош : жа1уьнца.
3. Схьаяздетерахьдешнаш.
4. Хьалхарчупредложенехьбилгалдахакъамеландакъош.

3 чийрик.

Сочинени «1а»

Изложени «Ши накъост»

Ши накъост хьуьна йуккъехула д1авоьдуш, царна т1е ча 1оттайелира. Цхьаъ ведда дитта т1е велира. Важа ша волччу новкъахь висира. Кхин дан х1ума а ца хилла, иза лаьтта охьавуьйжира, ша велла моттийта.

Ча, т1е а йахана, цунах хьожа йаха йуьйлира: вукхо са а ца до1ура.

Цуьнан йуьхьах хьожа а йаьхна, иза велла моьттуш, ча д1айахара. Мацца а, ча д1айахча, важа дитта т1ера охьа а воьссина, велавелира:

- И х1ун дара, - бохура цо,- хьуна лере а йеана, чено аьлларг?

-Чено соьга бохура, кхерам болчу меттехь накъост д1а а тосуш довдуш долу адамаш вон адамаш ду.

Талламан болх

Лар толу ж1аьла.

Сан вашас Х1арона к1еза деара. Оха цунна ц1е тиллираТарзанаьлла. Соьцагуттар а ловзушхуьлура к1еза. Хи т1е лийчасо воьдушхилча, т1аьхьах1уттара иза.

Д1аоьхура хан. Тарзандоккхахилира. Цуьнанлергашира, дог1аделла дара. Изалар толу ж1аьла хиллера. Х1арона кест-кестахьунхахьталладуьгураТарзан. Х1инца, доккха а хилла, соьца к1езиг ловзуиза.

Т1едиллар:

1) Билгалдаха къамелан дакъош хьалхарчу предложенехь.
2) Дешдакъошца декъа дешнаш: цунна,доккха, т1аьхьах1уттура

4 чийрик

Талламан болх

Доттаг1алла

Доттаг1 воцушстагмегарвац. Доттаг1 воцустаг, т1ам боцуолхазарсанна, ву. Доттаг1чунна тешаме хила веза.Доттаг1алла даггаралело деза.Доттаг1чух дагаволуш хила веза. Доттаг1чунна т1е халоеанаметтиг а 1оттаелла доттаг1 дешарна т1аьхьависча, цунна г1о дан деза. Ишттахилчий бен хьохбакъволудоттаг1 а хирвац.

Т1едиллар:

1) Кхоалг1а предложеникъамеландакъошцаталла.
2) Цхьаорам болу дешнашбилгалдахий, т1ехула дожарш х1иттаде.